

www.e-rara.ch

Q. Septimii Florentis Tertulliani Carthaginensis presbyteri, Opera quae hactenus reperiri potuerunt omnia

**Tertullianus, Quintus Septimius Florens
Parisiis, 1608**

Stiftung der Werke von C.G.Jung, Zürich

Shelf Mark: Online

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-11127>

Q. Septimii Florentis Tertulliani de anima liber.

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

A Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTULLIANI · DE ANIMA,
LIBER.

E * solo censu animæ congressus HERMOGENI, quatenus & istum CAP. I.
ex materiæ potius ³ suggestu, quàm ex Dei statu constituisse præsumpsit, nunc ad reli-
quas cōuersus quæstiones, plurimum videbor cum Philosophis dimicaturus. ⁴ Etiam
in carcere Socratis de animæ statu velitatum est: nescio iam hoc primum, an oppor-
tuno in tempore magistri, etsi nihil de loco interest. Quid enim liquidò saperet ani-
ma tunc Socratis, ⁵ iam sacro nauigio regresso, ⁶ iam cicutis damnationis exhaustis,
iam morte præsentē utique consternata ad aliquem motum secundum naturam, aut
externum, si non secundum naturam. Quamuis enim placida atque tranquilla, ⁷ quam nec coniugis
fletus statim viduæ, nec liberorum conspectus exinde pupillorum, lege pietatis inflexerat, vel in hoc ta-
men mota ne moueretur, ipsa constantia concussa est aduersus inconstantia concussione. Quid au-
tem aliud saperet vir quilibet iniuria damnatus præter iniuriæ solamen, nedum Philosophus gloriæ ani-
mal, cui nec consolanda est iniuria, sed potius insultanda. ⁸ Denique post sententiam obuiæ coniugi
& muliebriter inclamanti, iniuste damnatus es Socrates, iam & de gratulatione responderat: Volebas
autem iuste? Nihil mirandum, si & in carcere ⁹ lemniscatas Anyti & Meliri palmas gestiens infringe-
re, ¹⁰ ipsa morte coram, immortalitatem vindicat animæ necessaria præsumptione ad iniuriæ frustra-
tionem. Adeo omnis illa tunc sapientia Socratis de industria venerat consultæ æquanimittatis, non de
fiducia compertæ veritatis. ¹¹ Cui enim veritas comperta sine Deo, cui Deus cognitus sine Christo,
cui Christus exploratus sine Spiritu sancto, cui Spiritus sanctus accommodatus sine fidei sacramento?
Sanè Socrates facilius diuerso spiritu agebatur. ¹² Si quidem aiunt dæmonium illi à puero adhæsisse,
pessimum reuera pædagogum, ¹³ etsi post Deos & cum Deis dæmonia deputantur penes Poëtas &
Philosophos. Nondum enim Christianæ potestatis documenta processerant, quæ vim istam pernicio-
sissimam, nec vnquam bonam, antiqui erroris artificem, omnis veritatis auocatricem sola traducit. ¹⁴
Quod si idcirco sapientissimus Socrates secundum Pythij quoque dæmonis suffragium, scilicet nego-
tium nauantis socio suo, quanto dignior atque constantia Christianæ, atque sapientiæ assertio, ¹⁵ cuius
adstatui tota vis dæmonum cedit? Hæc sapientia de schola cœli Deos quidem sæculi negare liberior,
¹⁶ quæ nullum Æsculapio gallinaceum reddi iubens præuaricaretur, ¹⁷ nec noua inferens dæmonia, sed
vetera depellens: ¹⁸ nec adulescentiam vitians, sed omni bono pudoris informans, ideoque non vnus
vrbs, sed vniuersi orbis iniquam sententiā sustinens pro nomine veritatis, tanto scilicet perosioris quā-
to plenioris, vt & mortē non de poculo per habitū iocunditatis absorbeat, sed de patibulo & viuicom-
burio per omne ingenium crudelitatis exhauriat, interea in isto tenebrosiore carcere sæculi ¹⁹ inter suos
Cebetas & suos Phædonas, si quid de anima examinandū est, ad Dei regulas dirigat. Certè nullū alium
potiorem animæ demonstratorē quàm auctorē à Deo discat, quod à Deo habeas, aut nec ab alio, si nec
à Deo. Quis enim reuelabit quod Deus texit? Vnde sciscitandum est? Vnde & ignorare tutissimum est,
præstat per Deū nescire, quia non reuelauerit, quàm per hominem scire, quia ipse præsumpsit. [²⁰ Pla- CAP. II.
nè non negabimus aliquādo Philosophos iuxta nostra sensisse; testimonium est veritatis etiam inuen-
tus ipsius. Nonnunquam & in procella confusis vestigiis cœli & freti aliqui portus offenditur prospero
errore, nonnunquā & in tenebris aditus quidam & exitus deprehenduntur cæca fœlicitate, sed & natu-
ra pleraque suggeruntur quasi de publico sensu, quo animā Deus dotare dignatus est. Hunc nacta Phi-
losophia ad gloriā propriæ artis inflauit præ studio (nō mirum si istud ita dixerim) eloquij quiduis strue-
re atque destruire eruditi, magisque dicendo persuadentis, quàm docendo. Formas rebus imponit, eas
nunc perequat, nunc priuat, de certis incerta præiudicat, prouocat ad exempla, quasi comparanda, om-
nia præscribit, propria ætatibus etiam inter similia diuersis, ²¹ nihil diuinæ licentiæ seruat, leges naturæ
opiniones suas facit, ferrem si naturalis ipsa, vt compos naturæ de cōditionis cōsortio probaretur. Visa
est quidem sibi & ²² ex sacris (quas putant) litteris hausisse, quia plerosque auctores etiā Deos existima-
uit antiquitas, nedum diuos: ²³ vt Mercurium Ægyptium, ²⁴ cui præcipuè Plato adsuevit: ²⁵ vt Sile-
num Phrygem, cui à pastoribus perducto ingentes aures suas Midas tradidit, ²⁶ vt Hermotimum, cui
Clazomenij mortuo templum contulerunt, ²⁷ vt Orpheum, vt Musæum, ²⁸ vt Pherecydem Pythago-
ræ magistrum. Quid autem si Philosophi etiam illa incurfauerunt quæ penes nos apocryphorum con-
fessione damnantur, certos nihil recipiendum quod non conspiret germanæ, ²⁹ & ipso iam æuo prona-
tæ prophetica paraturæ, quando & Pseudoprophetarum meminerimus, & multo prius apostatarum
spirituum, qui huiusmodi quoque ingeniorum calliditate omnē faciem sæculi instruxerint. Postremo
si etiam ad ipsos Prophetas adisse credibile est indagatorē quemque sapientiæ ex negotio curiositatis,
tamen plus diuersitatis inuenias inter Philosophos quàm societatis, cum & in ipsa locietate diuersitas
eorum deprehendatur. Siquidem vera quæque & consonantia Prophetis aut aliundè commēdant, aut

Math. 24.
Gen. 6.

aliorum subornant, cum maxima iniuria veritatis, quam efficiunt aut adiuuari falsis, aut patrocinari. Hoc itaque commiserit nos & Philosophos in ista praesertim materia, quod interdum communes sententias propriis argumentationibus vestiant, contrariis alicubi regulae nostrae: interdum sententias proprias communibus argumentationibus muniant, consentaneis alicubi regulae illorum: ut propè exclusa sit veritas à Philosophia per veneficia in illam sua. & ideo utroque titulo societatis aduersario veritatis urgemur, & communes sententias ab argumentationibus Philosophorum liberare, & communes argumentationes à sententiis eorum separare, reuocando quaestiones ad Dei litteras, ³⁰ exceptis planè quae sine laqueo alicuius praedij ad simplex testimoniū licebit adsumere: quia & ex æmulis nonnunquam testimonium necessarium, si non æmulis proferat. Nec ignoro quanta sit sylua materiae istius apud Philosophos pro numero etiam ipsorum commentatorum, quot varietates sententiarum, quot palæstrae opinionum, quot propagines quaestionum, quot implicationes expeditionum; ³¹ sed & Medicinam inspexi sororem (ut aiunt) Philosophiae, sibi quoque hoc negotium vindicantem, ut ad quam magis animae ratio pertinere videatur per corporis curam. Vnde & plurimum sorori refragatur, quod animam quasi coram in domicilio suo tractando magis norit. Sed viderit utriusque praestantiae ambitio. Habuit & Philosophia libertatem ingenij, & Medicina necessitatem artificij ad extendendos de anima retractatus; latè quaeruntur incerta, latius disputantur praesumpta. Quanta difficultas probandi, tanta operositas suadendi; ut meritò ³² Heraclitus ille tenebrosus vastiores caligines animaduertens apud examinatores animae, tædio quaestionum pronunciarit, ³³ terminos animae nequaquam inuenisse omnem viam ingrediendo. Christiano autem paucis ad scientiam huius rei opus est: nam & certa semper in paucis, & amplius illi quaerere non licet, quàm quod inueniri licet. ³⁴ infinitas enim quaestiones Apostolus prohibet. Porro non amplius inueniri licet, quàm quod à Deo discitur. Quod autem à Deo discitur, totum est. [³⁵ Atque utinam nullas haereseis oportuisset existere, ut probabiles quique emicarent. Nihil omnino cum Philosophis super anima quoque experiremur, Patriarchis (ut ita dixerim) haereticorum. ³⁶ Siquidem & ab Apostolo iam tunc Philosophia concussio veritatis providebatur. Athenis enim expertus linguatam ciuitatem, cum omnes illic sapientiae atque facundiae ³⁷ caupones degustasset, inde concepit praemonitorium illud edictum. Proinde enim & animae ratio per philosophatas doctrinas hominum miscentes aquas vino, ³⁸ alij immortalem negant animam, ³⁹ alij plusquam immortalem adfirmant, ⁴⁰ alij de substantia, ⁴¹ alij de forma, ⁴² alij de vnaquaque dispositione disceptant, ⁴³ hi statum eius aliunde ducunt, ⁴⁴ hi exitum aliorum abducunt, ⁴⁵ prout aut Platonis honor, ⁴⁶ aut Zenonis vigor, ⁴⁷ aut Aristotelis tenor, ⁴⁸ aut Epicuri stupor, ⁴⁹ aut Heracliti mœror, ⁵⁰ aut Empedoclis furor persuaferunt. Deliquit, opinor, ⁵¹ diuina doctrina ex Iudaea potius quàm ex Graecia oriens. ⁵² Errauit & Christus piscatores citius quàm sophistam ad praconium emittens. Si qua igitur in hunc modum de nidoribus Philosophiae candidum & purum aërem veritatis infuscant, ea erunt Christianis enubilanda, & percutientibus argumentationes originales, id est Philosophicas, & opponentibus definitiones coelestes, id est Dominicas: ut & illa quibus ethnici à Philosophia capiuntur, destruantur, & haec quibus fideles ab haeresi concutiuntur, retundantur, vna iam congressione decisa aduersus Hermogenem, ut praefati sumus: quia animam ex Dei flatu, non ex materia vindicamus, muniti & illic diuinæ determinationis inobscurabili regula, Et flauit, inquit, Deus flatum vitae in faciem hominis, & factus est homo in animam viuam, utique ex Dei flatu. De isto nihil amplius reuoluendum; habet suum titulum, & suum haeticum. Ceteris hinc exordium inducam. [⁵³ Post definitionem census, quaestionem status patitur. Consequens enim est, ut ex Dei flatu animam professi, initium ei deputaremus. ⁵⁴ Hoc Plato excludit, innatam & infectam animam volens: ⁵⁵ & natam autem docemus & factam ex initij constitutione. Nec statim errauimus utrumque dicentes, quia scilicet aliud sit natum, aliud factum, utpotè illud animalibus competens. Differentiae autem sua habendo loca & tempora, ⁵⁶ habent aliquando & passiuitatis commercia. Capit itaque & facturam pro nasci poni; siquidem omne quod quoquo modo accipit esse, generatur. Nam & factor ipse parens facti potest dici; ⁵⁷ sic & Plato utitur. Igitur quantum ad fidem nostram factae naturae animae depulsa est Philosophi opinio, auctoritate Prophetiae quoque. [⁵⁸ Accerferit Eubulum aliquem ⁵⁹ & Critolaum ⁶⁰ & Xenocratem, ⁶¹ & isto in loco amicum Platonis ⁶² Aristotelem fortasse. ⁶³ An exstruentur magis ad auferendam animae corpulentiam? si non alios econtrario inspexerint & quidem plures corpus animae vindicantes, nec illos dico solos ⁶⁴ qui eam de manifestis corporalibus effingunt, ⁶⁵ ut Hipparchus ⁶⁶ & Heraclitus ex igni, ⁶⁷ ut Hippon ⁶⁸ & Thales ex aqua, ut ⁶⁹ Empedocles ⁷⁰ & Critias ex sanguine, ut ⁷¹ Epicurus ex atomis, si & atomi corpulentias de coitu suo cogunt: ut ⁷² Critolaus & Peripatetici eius, ex quinta nescio qua substantia, si & illa corpus, quia corpora includit. ⁷³ Sed etiam Stoicos allego, qui spiritum praedicantes animam penè nobiscum, quā proxima inter se flatus & spiritus, tamen corpus animam facile persuadebunt. ⁷⁴ Denique Zeno consitum spiritum definiens animam, hoc modo instruit. Quo, inquit, digresso animal emoritur, corpus est: Consito autem spiritum digresso animal emoritur: ergo consitus spiritus corpus est: ergo corpus est anima. ⁷⁵ Vult & Cleanthes non solum corporis lineamentis, sed & animae notis similitudinem parentibus in filios respondere, de speculo scilicet morum & ingeniorum & adfectuum; corporis autem similitudinem & dissimilitudinem

A militudinem capere & animam. Itaque corpus similitudini vel dissimilitudini obnoxium.⁷⁶ Item corporalium & incorporalium passiones inter se non communicare. Porro & animam compati corpori, cui læso ictibus, vulneribus, vlcibus condoleat: & corpus animæ, cui afflictæ cura, angore, amore cohaereat per detrimentum focij vigoris, cuius pudorem & pauorem rubore atque pallore testetur. Igitur anima corpus ex corporalium passionum communione.⁷⁷ Sed & Chrysippus manum ei porrigit, constituens corporalia ab incorporalibus derelinqui omnino non posse, quia nec contingantur ab eis.⁷⁸ Vnde & Lucretius,

Tangere enim & tangi nisi corpus nulla potest res.

derelicto autem corpore ab anima affici morte. Igitur corpus anima, quæ nisi corporalis corpus non derelinqueret. [⁷⁹ Hæc Platonici subtilitate potius quam veritate cõturbant.⁸⁰ Omne inquit corpus, aut animale sit necesse est, aut inanimale. Et si quidem inanimale est, extrinsecus mouebitur: si verò animale, intrinsecus. Anima autem nec extrinsecus mouebitur, ut quæ non sit inanimalis, nec intrinsecus, ut quæ ipsa potius moueat corpus. Itaque non videri eam corpus, quæ non corporalium forma ex aliqua regione moueatur. Ad hoc nos mirabimur incongruentiam primò definitionis prouocantis ad ea quæ in animam non conueniunt. Non enim potest anima animale corpus dici, aut inanimale: cum ipsa sit quæ aut faciat corpus animale, si adsit, aut inanimale, si absit ab illo. Itaque quod facit, non potest esse ipsa, ut dicatur animale vel inanimale. Anima enim dicitur substantiæ suæ nomine. Quòd si non capit animale corpus dici aut inanimale quod est anima, quomodo prouocabitur ad animalium & inanimalium corporum formam? Dehinc si corporis est moueri extrinsecus ab aliquo,⁸¹ ostendimus autem suprà moueri animam & ab alio cum vaticinatur, cum furit, utique extrinsecus cum ab alio: meritò quod mouebitur extrinsecus ab alio, secundum exempli propositionem corpus agnoscam. Enimvero si ab alio moueri corporis est, quanto magis mouere aliud? Anima autem mouet corpus, & conatus eius extrinsecus foris parent. Ab illa est enim impingi & pedes in incessum, & manus in contactum, & oculos in conspectum, & linguam in effatum, velut singillario motu superficiem intus agitante. Vnde hæc visio incorporali animæ, vnde vacuæ rei solida propellere. Sed quomodo diuisi videntur in homine sensus corporales & intellectuales?⁸² Corporalium aiunt rerum qualitates, ut terræ, ut ignis, corporalibus sensibus renuntiare, ut tactui, ut visui. Incorporalium verò intellectualibus conueniri, ut benignitatis, ut malignitatis. Itaque incorporalem esse animam constat, cuius qualitates non corporalibus, sed intellectualibus sensibus comprehendantur. Planè, si non huius definitionis gradum excluderem. Ecce enim incorporalia ostendo corporalibus sensibus subiici, sonum auditui, colorem conspectui, odorem odoratui: quorum exemplo etiam anima corpori accedit, ne dicas idcirco ea per corporales renuntiare sensus, quia corporalibus accedant. Igitur si constat incorporalia quoque à corporalibus comprehendendi, cur non & anima quæ corporalis, ab incorporalibus renuntietur? Certè definitio exclusa sit.⁸³ De insignioribus argumentationibus erit etiam illa, quòd omne corpus corporalibus ali iudicant. Animam verò ut incorporalem, incorporalibus, sapientiæ scilicet studiis. Sed nec hic gradus stabit, etiam⁸⁴ Sorano methodicæ medicinæ instructissimo auctore respondente animam corporalibus quoque ali: denique deficientem à cibo plerumque fulciri. Quidni? quo adempto in totum dilabitur ex corpore. Ita etiam ipse Soranus plenissimè super anima commentatus quatuor voluminibus, & cum omnibus Philosophorū sententiis expertus, corporealem animæ substantiam vindicat, etsi illam immortalitate fraudauit. Non enim omnium est credere, quod Christianorum est. Sicut ergo Soranus ipse rebus ostendit animam corporalibus ali, proinde & Philosophus exhibeat illam incorporalibus pasci.⁸⁵ sed nemo vnquam cunctanti de exitu Animæ mulsam aquam de eloquio Platonis infudit; aut micæ de minutiloquio Aristotelis inferfit. Quid autem facient tot ac tantæ animæ⁸⁶ Rupicum & barbarorū, quibus alimenta sapientiæ defunt, tamè indocta prudentia pollent, & sine academiis & porticibus Atticis & carceribus Socratis: denique ieiunantes à Philosophia nihilominus viuunt. Non enim substantiæ ipsi alimenta proficiunt studiorū, sed disciplinæ,⁸⁷ quia nec opimiorē animam efficiūt, sed ornationem. Benè autem quòd⁸⁸ & artes Stoici corporales adfirmāt. Adeò sic quoque anima corporalis, si & artibus ali creditur, sed enormis intentio Philosophiæ solet plerumque nec prospicere pro pedibus.⁸⁹ Sic Thales in puteū, solet & sententias suas nō intelligendo, valetudinis corruptelā suspicari. Sic Chrysippus ad elleborum: tale aliquid opinor ei accidit,⁹⁰ quum duo in vnū corpora negauit, alienata à prospectu & recogitatu pręnantum, quæ non singula quotidie corpora, sed & bina & terna in vnus vteri ambitu perferunt.⁹¹ Inuenitur etiā in iure ciuili Græca quædā quinionem enixa filiorū, semel omnium mater, vnici foetus parens multiplex, vnici vteri puerpera numerosa, quæ tot stipata corporibus, penè dixerim populo, sextum ipsa corpus fuit. vniuersa cōditio testabitur corpora de corporibus processura iā illic esse vnde procedunt: secūdum sit necesse est quod ex alio sit. Nihil porro ex alio est, nisi dum gignitur, sed tunc duo sunt. [⁹² Quantum ad Philosophos satis hæc, quia quantum ad nostros ex abundanti, quibus corporalitas animæ in ipso Euangelio relucebit. ⁹³ Dolet apud inferos anima cuiusdā, & punitur in flamma, & cruciatur in lingua, & de digito animæ scelerioris implorat solatium roris. imaginem existimas exitum illum pauperis lætantis, & diuitis mœrentis? ⁹⁴ & quid illic Lazari nomen, si non in veritate res est? Sed etsi imago credenda est, testimonium erit veritatis. Si enim non haberet

CAP. VI.

CA. VII.
Luc. 16.

anima corpus, non caperet imago animæ imaginem corporis: nec mentiretur de corporalibus membris scriptura, si non erant. Quid est autem illud quod ad inferna transfertur post diuortium corporis, quod detinetur illic, quod in diem iudicii referuatur, ⁹⁵ ad quod & Christus moriendo descendit, puto, ad animas Patriarcharum, sed quamobrem si nihil anima detinet sub terris? ⁹⁶ Nihil enim si non corpus: incorporeitas enim ab omni genere custodia libera est, immunis à pœna & à fouela. Per quod enim punitur aut fouetur, hoc erit corpus; ⁹⁷ reddam de isto plenius & opportunius. Igitur si quid tormenti siue solatij anima præcepit in carcere seu diuersorio inferum, in igni, vel in sinu Abrahæ, probata erit corporalitas animæ. Incorporeitas enim nihil patitur, non habens per quod pati possit: Aut si habet, hoc erit corpus. ⁹⁸ In quantum enim omne corporale passibile est, intantum quod passibile est, corporale est. ⁹⁹ Abruptum alioquin & absurdum idcirco quid de corporalium eximere censu, ¹⁰⁰ quia ceteris corporalibus exemplis non adæquet: ubi proprietatum priuata discrimina, per quæ magnificentia auctoris ex operum eorundem diuersitate signatur, ut sint tam discreta quam paria, tam amica quam & æmula. ¹⁰¹ Siquidem & ipsi Philosophi ex contrariis vniuersa constare condicunt secundum amicitiam & inimicitiam Empedoclis. Sic igitur etsi corporalia incorporeis obiacent, ipsa quoque ita inter se differunt, ut differentia species eorum ampliet, non genus mutet: ut sint corporalia, sic multa in Dei gloria, dum varia: sic varia, dum diuersa: sic diuersa, dum his alij qualitatum sensus, alij illis: dum his alia alimenta, alia illis: dum hæc inuisibilia, illa visibilia: dum hæc grauiora, illa leuiora. Aiunt enim & idcirco animam incorporealem renuntiandam, ¹⁰² quia digressa ea, grauiora efficiantur corpora defunctorum, cum leuiora esse deberent, vnius corporis pondere exempto, si anima corpus. Quid enim, inquit Soranus, si mare negent corpus, quia extra mare immobilis & grauis nauis efficitur: Quanto ergo validius corpus animæ, quod tanti postea ponderis corpus leuissima mobilitate circumfert? ¹⁰³ Ceterum etsi inuisibilis anima, & pro conditione corporis sui, & pro proprietate substantiæ, & pro natura etiam eorum quibus inuisibilis esse sortita est. ¹⁰⁴ Solem noctuæ nesciunt oculis: ¹⁰⁵ aquilæ ita sustinent, ut natorum suorum generositatem de pupillarum audacia iudicent: alioqui non educabunt, ut degenerem, quem solis radius auerterit: est ideo alteri quid inuisibile, alteri non, quod non ideo incorporeale sit, quia non ex æquo vis valet. Sol enim corpus, siquidem ignis: sed quod aquila confiteatur, neget noctua, non tamen præiudicans aquilæ: tantundem & animæ corpus inuisibile carni si fortè, spiritui verò visibile: ¹⁰⁶ sic Ioannes in spiritu Dei factus, animas martyrum conspicit. ¹⁰⁷ Quum animæ corpus adserimus propriæ qualitatis & sui generis: iam hæc conditio proprietatis de ceteris accidentibus corpulentia præiudicauit, ut hæc adesse, quæ corpus ostendamus, sed & ipsa sui generis pro corporis proprietate, aut etsi non adsint, hoc esse proprietatis non adesse corpori animæ, quæ corporibus & ceteris adsint. Et tamen non inconstanter profitebimur solenniora quæque, ¹⁰⁸ & omnimodò debita corpulentia, adesse animæ quoque, ut habitum, ut terminum, ut illud trifariam distantium, longitudinem dico, & latitudinem, & sublimitatem, quibus metantur corpora Philosophi. ¹⁰⁹ Quid nunc quod & effigiem animæ damus, ¹¹⁰ Platone nolente, quasi periclitetur de animæ immortalitate? Omne enim effigiatum compositum & structile adfirmat. Dissolubile autem omne compositum & structile: sed animam immortalem. Igitur indissolubilem quam immortalem, & ineffigiatam quam indissolubilem. Ceterum compositam & structilem, si effigiatam, tanquam alio modo effigians intellectualibus formis: pulchram iustitia & disciplinis philosophiæ, deformem verò contrariis artibus. Sed nos corporales quoque illi inscribimus lineas, non tantum ex fiducia corporalitatis per æstimationem, verum & ex constantia gratiæ per reuelationem. Nam quia spiritalia charismata agnoscimus, post Ioannem quoque Prophetiam meruimus & consequi. ¹¹¹ Est hodie soror apud nos reuelationum charismata sortita, quas ¹¹² in Ecclesia ¹¹³ inter Dominica solennia per extasin in spiritu patitur, conuersatur cum angelis, aliquando etiam cum Domino, & videt & audit sacramenta, & quorundam corda dinoscit, & medicinas desiderantibus submittit. Iam verò ¹¹⁴ prout scripturæ leguntur, aut Psalmi canuntur, aut adlocutiones proferuntur, aut petitiones delegantur: ita inde materiæ visionibus subministrantur. fortè nescio quid de anima disserueramus, cum ea soror in spiritu esset. ¹¹⁵ Post transacta solennia dimissa plebe, quo usu solet nobis renuntiare quæ viderit (nam & diligentissimè digeruntur, ut etiam probentur) inter cetera, inquit, ostensa est mihi anima corporaliter, & spiritus videbatur, sed non inanis & vacuæ qualitatis, immò quæ etiam teneri repromitteret ¹¹⁶ tenera & lucida & ærei coloris, & forma per omnia humana. hæc visio est. Deus testis, & Apostolus charismatum in Ecclesia futurorum idoneus sponsor; tu nisi res ipsa de singulis persuaserit, ne credas. Si enim corpus anima, sine dubio inter illa quæ supra sumus professi. Proinde & coloris proprietas omni corpori adhæret; quem igitur alium animæ æstimabis colorem, quam æreum ac lucidum? ¹¹⁷ non ut ær sit ipsa substantia eius, etsi hoc Ænesidemo visum est & ¹¹⁸ Anaximeni, ¹¹⁹ puto secundum quosdam & Heraclito: ¹²⁰ nec ut lumen, etsi hoc placuit Pontico Heraclidi. ¹²¹ Nam & ceraneis gemmis non ideo substantia ignita est, quod coruscent rutilato rubore, ¹²² nec beryllis ideo aquosa materia est, quod fluctuent colato nitore. Quanta enim & alia color sociat, natura dissociat? Sed quoniam omne tenue atque perlucidum æris æmulum est, hoc erit anima quæ status est & spiritus traxit. Siquidem præ ipsa tenuitatis subtilitate de fide corporalitatis periclitatur. Sic & effigiem de sensu iam tuo

Apoc. 6. ac
20.
CA. IX.

Apoc. 1.

2. Cor. 19.

A iam tuo concipe, non aliam animæ humanæ deputandā præter humanam, & quidem eius corporis quod vnaquæque circumtulit. Hoc nos sapere interim primordij contemplatio inducat. Recogita enim, cum Deus flasset in faciem hominis flatum vitæ, & factus esset homo in animam viuam, totum utique per faciem statim flatum illum in interiora transmissum, & per vniuersa corporis spatia diffusum, simulque diuina aspiratione densatum, omni intus linea expressum esse, quam densatum impleuerat, ¹²³ & velut in forma gelasse. Inde igitur & corpulentia animæ ex densatione solidata est, & effigies expressione formata. ¹²⁴ Hic erit homo interior, alius exterior, dupliciter vnus: habens & ille oculos & aures suas, quibus populus Dominum audire & videre debuerat, habens & ceteros artus, per quos & in cogitatibus vitur, & in somnis fungitur. Sic & diuiti apud inferos lingua est, & pauperi digitus, & sinus Abrahæ. Per has lineas & animæ martyrum sub altari intelliguntur. A primordio enim in Adam concreta & configurata corpori anima, vt totius substantiæ, ita & conditionis istius semen efficit. [¹²⁵ Pertinet ad statum fidei, simplicem animam determinare ¹²⁶ secundum Platonem: id est, vniuniformem duntaxat substantiæ nomine. Viderint artes & disciplinæ, viderint & effigies. ¹²⁷ Quidam enim volunt aliam illi substantiam naturalem inesse spiritum; quasi aliud sit viuere, quod venit ab anima; aliud spirare, quod fiat à spiritu. Nam & animalibus non omnibus vtrumque adesse. Pleraque enim viuere solummodò, non etiam spirare, ¹²⁸ eo quod non habeant organa spiritus, pulmones & arterias. Quale est autem in examinatione humanæ animæ culicis atque formicæ argumenta respicere, quando & vitalia pro cuiusque generis dispositione, omnibus propria animalibus temperauerit artifex Deus, vt nulla inde coniectura captanda sit. Nam neque homo si pulmonibus & arterijs structus est, idcirco aliundè spirabit, aliundè viuet: ¹²⁹ neque formica, si membris huiusmodi caret, idcirco negabitur spirare, quasi solummodò viuens. Cui vero tantum patuit in Dei opera, vt alicui hæc deesse præsumperit? ¹³⁰ Herophilus ille medicus, aut Iulius, qui sexcetos exsecuit vt naturam scrutaretur, qui hominem odijt vt nosset, nescio an omnia interna eius liquidò explorarit, ipsa morte mutante quæ vixerant, & morte non simplici: sed ipsa inter artificia executionis errantes Philosophi pro certo renunciauerunt culicibus & formicis & tinea deesse pulmones & arterias. dic mihi inspector curiosissime, oculos habent ad videndum? Atquin & pergunt quò volunt, & vitant & adpetunt quæ videndo sciunt; ¹³¹ designa oculos, denota pupillas. ¹³² Sed & exedunt tinea; demonstra mandibulas, deprome genuinos. ¹³³ Sed & personant culices, ne in tenebris quidem aurium cæci; tubam pariter & hiantiam oris illius ostende. Quoduis animal vnus licet puncti, aliquo alatur necesse est; ¹³⁴ exhibeas pabuli transmittendi, decoquendi, defæcandique membra. Quid ergo dicemus? Si per hæc viuuntur, erunt hæc in omnibus utique quæ viuunt, etsi non videntur, etsi non adprehenduntur pro mediocritate: hoc magis credas, si Deum recogites tantum artificem in modicis, quantum & in maximis. Si verò non putas capere tam minuta corpuscula Dei ingenium, sic quoque magnificentiam eius agnoscas, quod modicis animalibus, sine necessarijs membris nihilominus viuere instruxerit, saluo etiam visu sine oculis, & esu sine denticulis, & digestu sine alueis, ¹³⁵ quemadmodum & incedunt quædam sine pedibus manante impetu, quod angues: & insurgente conatu, quod vermes: & spumante reptatu, quod limaces. Ita & spirari cur non putes sine pulmonum folliis, & sine fistulis articularum? vt pro magno amplectaris argumento, idcirco animæ humanæ spiritum accedere, quia sint quæ spiritu careant; & idcirco ea spiritu carere, quia flaturalibus artubus structa non sint. Viuere sine spiritu existimas aliquid, spirare sine pulmonibus non putas? Quid est, oro te, spirare? flatum, opinor, ex semetipso agere. Quid est non viuere? flatum, opinor, ex semetipso non agere. Hoc enim respondere debebo, si non idem est spirare quod viuere. Sed mortui erit non agere flatum: ergo viuentis est agere flatum. Sed & spirantis est agere flatum; ergo & spirare viuentis est. Vtrumque si sine anima decurrere potuissent, non fuisset animæ spirare, sed solummodò viuere. At enim viuere spirare est, si & spirare viuere. Sic ergo totum hoc & spirare & viuere, eius est cuius & viuere, id est, animæ. Denique si separas spiritum, naturam separa, & opera. Agant in discreto aliquid ambo, seorsum anima, seorsum spiritus: anima sine spiritu viuat, spiritus sine anima spiret; alterum relinquat corpora, alterum remaneat, mors & vita conueniant. Si enim duo sunt anima & spiritus, diuidi possunt, vt diuisione eorum alterius discedentis, alterius manentis, mortis & vitæ concursus eueniat. Sed nullo modo eueniet: ergo ¹³⁶ duo non erunt quæ diuidi non possunt concreta. Si aliud est viuere, aliud spirare, distinguunt substantias opera: & quanto nunc firmitus est, vt vnum credas, cum distantiam non das, vt ipsa sit anima spiritus, dum ipsius est spirare, cuius & viuere. Quid enim si diem aliud haberi velis, aliud lucem quæ accidat diei, cum dies ipsa lux sit? Planè erunt & alia genera lucis, vt ex ignium ministerio: Erunt enim & aliæ spiritus species, vt ex Deo, vt ex diabolo. Ita cum de anima spiritu agitur, ipsa erit anima spiritus, sicut ipsa dies lux. Ipsum est enim quid, per quod est quid. [¹³⁷ Sed vt animam spiritum dicam, præsentis quæstionis ratio compellit, quia spirare alij substantiæ adscribitur: hoc dum animæ vindicamus, quam vniuniformem & simplicem agnoscimus, spiritum necesse est certa conditione dicamus: non status nomine, sed actus, nec substantiæ titulo, sed operæ, quia spirat, non quia spiritus propriè est. nam & flare, spirare est. Ita & animam, quam flatum ex proprietate defendimus, spiritum nunc ex necessitate pronuntiamus. ¹³⁸ Ceterum aduersus Hermogenem, qui eam ex

Luc. II.
Apocal. 6.
Gen. I.

CAP. X.

CAP. XI.

materia, non ex Dei flatu contendit, flatum propriè tuemur. Ille enim aduersus ipsius scripturæ fidem **D**
flatum in spiritum vertit: ut dum incredibile est, spiritum Dei in delictum, & mox in iudicium deue-
nire, ex materia potius anima credatur quàm ex Dei spiritu. Idcirco nos & illic flatum eam defendi-
mus, non spiritum secundum scripturam & secundum spiritus distinctionem: & hinc spiritum ingra-
tis pronuntiamus, secundum spirandi & flandi conditionem. illic de substantia quæstio est. spirare
enim substantiæ actus est. Nec diutius de isto, nisi propter hæreticos, qui nescio quod spiritale se-
men infulciunt animæ de Sophiæ matris occulta liberalitate conlatum, ignorante factore; quum scri-
ptura factoris magis Dei sui conscia, nihil amplius promulgauerit, quàm ¹⁴⁰ Deum flantem in faciem
hominis flatum vitæ, & hominem factum in animam viuam, per quam exinde & viuatur & spiret: satis
declans differentias spiritus & animæ in sequentibus instrumentis, ipso Deo pronuntiante: ¹⁴¹ Spi-
ritus ex me prodiit, & flatum omnem ego feci. & anima enim flatus factus ex spiritu. Et rursus,
¹⁴² Qui dedit flatum populo super terram, & spiritum calcantibus eam. Primò enim anima, id est
^{Esa. 57.} ^{Ibid. 14.} flatus populo in terra incedenti, id est in carne carnaliter agentis. Postea spiritus eis qui terram cal-
cant, id est opera carnis subigunt: ¹⁴³ quia & Apostolus non primò quod spiritale est, sed quod
animale, postea spiritale. ¹⁴⁴ Nam, etsi Adam statim prophetauit magnum illud sacramentum in
Christum & Ecclesiam: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea: propter hoc relinquet
^{Ephes. 5.} ^{Gen. 2.} homo patrem & matrem, & adglutinabit se uxori suæ & erunt duo in vnam carnem: accidentiam spi-
ritus passus est, cecidit enim extasis super illū Sancti spiritus vis operatrix Prophetiæ. Nā & malus spi-
ritus accidens res est. Denique Saulem tam Dei spiritus postea vertit in alium virum, id est in Prophe-
^{I. Reg. 10.} ten, cum dictum est, Quid hoc filio Cisi? an & Saul in Prophetis? quàm & malus spiritus postea euer-
tit in alium virū, in apostatam scilicet. Iudam quoque aliquandiu cum electis deputatum vsque ad locu-
lorum officium, etsi iam fraudatorem, traditorē tandem nondum postea diabolus intrauit. Igitur si neque
Dei, neque diaboli spiritus ex natiuitate conferitur animæ, solam eam constat ante euentum spiritus
vtriusque, si solam & simplicem & vniuniformem substantiæ nomine, atque ita non aliundè spirantem
^{CA. XII.} quàm ex substantiæ suæ sorte. [¹⁴⁵ Proinde & animum, ¹⁴⁶ siue mens est, & apud Græcos, non aliud
quid intelligimus, quàm suggestum animæ ingenitum & insitum & natiuitus, proprium, quo agit, quo
sapit, quem secum habens ex semetipsa, se commoueat in semetipsa, atque ita moueri videatur ab
illo tanquam substantia alia, ut volunt ¹⁴⁷ qui etiam vniuersitatis motatorem animum decernunt,
¹⁴⁸ illum Deum Socratis, ¹⁴⁹ illum Valentini Monogenem ex patre βύζω, & matre εννοία, ¹⁵⁰ quam-
uis Anaxagoræ turbata sententia est. Initium enim omnium commentatus animum, & vniuersitatis
oscillum de illius axe suspendens, purumque eum adfirmans, & simplicem & incommiscibilem, hoc
vel maximè titulo segregat ab animæ commistione, & tamen eundem alibi animam edicit. ¹⁵¹ Hoc
etiam Aristoteles denotauit, nescio an sua paratior implere quàm aliena inanire. ¹⁵² Denique & ipse de-
finitionem animi quum differret interim alterum animi genus pronuntiauit, illum diuinum, quem rur-
sus & impassibilem subostendens, abstulit & ipse eum à consortio animæ. Cum enim animam passibi-
lem constet eorum quæ sortita est pati. aut per animum, & cum animo patietur: si concreta est animo,
non potest animus impassibilis induci: aut si nō per animum, nec cum animo patietur anima, non erit co-
creta illi cū qua nihil, & cui nihil patitur. Porro si nihil per illū, & cum illo anima patietur, iā nec sentiet,
nec sapiet, nec mouebitur per illum, ut volunt. ¹⁵⁴ Nam & sensus passiones facit Aristoteles. Quidni? &
sentire enim pati est, quia pati sentire est. Proinde & sapere sentire est, & moueri sentire est: ita totū pati
est. Videmus autem nihil istorū animam experiri, ut non & animo deputetur, quia per illum & cum illo
transfigitur. Iam ergo & cōmiscibilis est animus aduersus Anaxagoram, & passibilis aduersus Aristote-
lem. Ceterum si discretio admittitur, ut substantia duæ res sint, animus atque anima, alterius erit &
passio, & sensus, & sapor omnis, & actus, & motus: alterius autem otium, & quies, & stupor, & nulla iam
causa, & aut animus vacabit, aut anima. Quod si constat ambobus hæc omnia reputari, ergo vnum erūt
vtrumque, ¹⁵⁵ & Democritus obtinebit, differentiam tollens, & quæretur quomodo vnum vtrum-
que ex duarum substantiarum confusione, an ex vnius dispositione. Nos autem animum ita dicimus
animæ concretum, non ut substantiæ alium, sed ut substantiæ officium. [¹⁵⁶ Ad hoc dispice-
^{CA. XIII.} re superest, principalitas ubi sit, id est qui cui præest, ut cuius principalitas apparuerit, illa sit sub-
stantiæ massa. Id autem cui massa substantiæ præerit, in officium naturale substantiæ deputetur. Enim-
vero quis non animæ dabit summam omnē, cuius nomine totius hominis mentio titulata est. ¹⁵⁷ Quan-
tas animas pascit (ait diues) non animos: Et animas saluas optat gubernator, non animos: Et rusticus in
opere, & in prælio miles, animam se, non animum ponere adfirmat. Cuius nominatiora pericula aut vota
sunt animi an animæ? Quid autē agere dicuntur moribundi, animum an animā? Ipsi postremò Philosophi
ipsiq; Medici quamuis de animo quoque disputarent, ¹⁵⁸ faciē tamen operis frontēque materiæ de ani-
ma vnusquisque proscrispit. Ut autem & à Deo discas, ¹⁵⁹ animam Deus semper adloquitur, animam
compellat atque aduocat, ut in animum sibi aduertat. ¹⁶⁰ Illam saluam venit facere Christus, illam per-
dere in gehēnam cōminatur illā pluris fieri vetat, illam & ipse bonus pastor pro pecudibus suis ponit.
^{C. XIII.} Habes animæ principalitatē, habes in illa & substantiæ vnionem, cuius intelligam instrumentū esse ani-
mū, non patrociniū. [¹⁶¹ Singularis alioquin & simplex, & de suo tota est nō magis instructilis aliudē
quam

A quam diuisibilis ex se, quia nec dissolubilis. ¹⁶² Si enim struētilis, & dissolubilis: si dissolubilis, iam non immortalis. Itaque quia iam non mortalis, neque dissolubilis, neque diuisibilis. Nam & diuidi dissolui est, & dissolui mori est. ¹⁶³ Diuiditur autem in partes, ¹⁶⁴ nunc in duas à Platone, ¹⁶⁵ nunc in tres à Zenone, ¹⁶⁶ nunc in quinque, & in sex à Panætio, ¹⁶⁷ & in septem à Sorano, ¹⁶⁸ etiam in octo penes Chrysippum, ¹⁶⁹ etiam in nouem penes Apollopheum, ¹⁷⁰ sed & in decem apud quosdam Stoicorum, ¹⁷¹ & in duas amplius apud Posidonium, qui à duobus exorsus titulis, principali quod aiunt *ἡγεμονικόν*, & à rationali, quod aiunt *λογικόν*, in duodecim exinde profecit: ¹⁷² ita in alias ex alijs species diuidunt animam. Huiusmodi autem non tam partes animæ habebuntur, quàm vires & efficaciar & operæ, ¹⁷³ sicut de quibusdā & Aristoteles iudicauit. Non enim membra sunt substantiæ animalis, sed ingenia: vt motorium, vt actorium, vt cogitatorium, & si qua in hunc modum distinguunt, vt & ipsi illi quinque notissimi sensus, visus, auditus, gustus, tactus, odoratus. Quibus omnibus etsi certa singulis domicilia in corpore determinauerūt, non idcirco hæc quoq; distributio animæ ad animæ sectiones pertinebit, quādo ne ipsum quidem corpus ita diuidatur in membra, vt isti volunt animā. Atquin ex multitudine membrorum vnum corpus efficitur, vt concretio sit potius ipsa diuisio. ¹⁷⁴ Specta portentosissimam Archimedis munificentiam, organum hydraulicum dico, tot membra, tot partes, tot compagine, tot itinera vocum, tot compendia sonorum, tot commercia modorum, tot acies tibiæ, & vna moles erunt omnia. Sic & spiritus qui illic de tormēto aquæ anhelat, non idcirco separabitur in partes, quia per partes administratur, substantia quidem solidus, opera verò diuisus. ¹⁷⁵ Non longè hoc exemplum est à Stratone & Aenesidemo & Heraclito: ¹⁷⁶ nam & ipsi vnitatem animæ tuentur, quæ in totum corpus diffusa, & vbique ipsa velut flatus in calamo per cauernas, ita per sensualia varijs modis emicet, non tam concisa quàm dispensata. Hæc omnia quibus titulis nuncupentur, & quibus ex se diuisionibus deriuentur, & quibus in corpore metationibus sequestrentur, Medici potius tum Philosophi considerabunt, nobis pauca conuenient. [¹⁷⁷ In primis an sit aliquis summus in anima gradus vitalis, & sapientialis, quod *ἡγεμονικόν* appellant, id est principale, quia si negetur, totus animæ status periclitatur. Deniq; qui negant principale, ipsam prius animā nihil censuerunt, ¹⁷⁸ Messenius aliquis Dicæarchus; ¹⁷⁹ ex Medicis autem Andreas ¹⁸⁰ & Asclepiades, ita abstulerunt principale, dum in animo ipso volunt esse sensus, quorum vindicatur principale. Asclepiades etiam illa argumētatione vectatur, quod pleraq; animalia adeptis eis partibus corporis, in quibus plurimum existimatur principale consistere, & insuper viuunt aliquatenus, & sapiant nihilominus: vt muscæ & vespæ & locustæ, si capita decideris: vt capræ, & testudines, & anguillæ, si corda detraxeris: itaque principale non esse. Quod, si fuisset amissus cum suis sedibus vigor animæ, non perseveraret. ¹⁸¹ Sed plures & Philosophi aduersus Dicæarchum Plato, Strato, Epicurus, Democritus, Empedocles, ¹⁸² Socrates, ¹⁸³ Aristoteles: & Medici aduersus Andream & Asclepiadem Herophilus Erasistratus, ¹⁸⁴ Diocles, Hippocrates, & ipse Soranus: ¹⁸⁵ Iamque omnibus plures Christiani, qui apud Deum de vtroque deducimur, & esse principale in anima, & certo in corporis recessu consecratū. ¹⁸⁶ Si enim scrutatorem & dispectorem cordis Deum legimus; ¹⁸⁷ si etiam Prophetes eius occulta cordis traducendo probatur: si Deus ipse recognatus cordis in populo preuenit, ¹⁸⁸ Quid cogitatis in cordibus vestris nequam? Si & Dauid: Cor mundum conde in me Deus. Et Paulus, Corde, ait, credi in iustitiam. Et Ioan. Corde, ait, suo vnum quemque reprehendi. Si postremo, Qui viderit foeminam ad concupiscendum, iam adulterauit in corde: Simul vtrunque dilucet, & esse principale in anima, quod intentio diuina conueniat, id est vim sapientialem atque vitalem: quod enim sapit, viuendum est: & in eo thesauro corporis haberi, ad quem Deus respicit: ¹⁸⁹ vt neque extrinsecus agitari putes principale istud secundum Heraclitum, ¹⁹⁰ neque per totum corpus ventilari secundum Moschionem, ¹⁹¹ neque in capite concludi secundum Platonem, ¹⁹² neque in vertice potius præsidere secundum Xenocratem, ¹⁹³ neque in cerebro cubare secundum Hippocratem, ¹⁹⁴ sed nec circa cerebri fundamentum vt Herophilus, ¹⁹⁵ nec in membranulis, vt Strato ¹⁹⁶ & Erasistratus, ¹⁹⁷ nec in superciliorum meditullio vt Strato Physicus, ¹⁹⁸ nec in tota lorica pectoris vt Epicurus, ¹⁹⁹ sed & quod Aegyptij renuntiauerunt ei qui diuinarum commentatores videbantur, ²⁰⁰ & ille versus Orphei vel Empedoclis: Namque hominis sanguinis circū cordialis est sensus, ²⁰¹ etiam Protagoras, ²⁰² etiam Appollodorus ²⁰³ & Chrysippus hæc sapiunt, vt vel ab istis retusus Asclepiades capras suas quærat sine corde balantes, & muscas suas abigat sine capite volitantes: & omnes iam sciant se potius sine corde & cerebro viuere, qui dispositionem animæ humanæ de conditione bestiarum præiudicauerunt. [²⁰⁴ Est & illud ad fidem pertinens, ²⁰⁵ quod Plato bifariam partitur animam, per rationalem & irrationalem. Cui definitioni & nos quidem adplaudimus, ²⁰⁶ sed non vt naturæ deputetur vtrunque. Naturale enim rationale credendum est, quod animæ à primordio sit ingentum, à rationali videlicet auctore. Quid enim non rationale, quod Deus iussu quoque ediderit, nedum id quod propriè ad statum suum emisit? Irrationale autem posterius intelligendum est, vt quod acciderit ex serpētis instinctu, ipsum illud transgressionis admissum, atq; exinde inoleuerit & coadoleuerit ni anima ad instar iam naturalitatis, quia statim in naturæ primordio accidit. ²⁰⁷ Ceterum quum idem Plato solum rationale dicat, vt in anima Dei ipsius, si nos etiam irrationale naturæ adscripserimus, quàm à Deo anima nostra sortita est, æquè irrationale de Deo erit: vtpotè naturale, quia naturæ

CA. xv.

Sap. i.
Prov. 23.
Psal. 138.
Matth. 9.
Psal. 50.
Rom. 10.
1. Ioan. 3.
Matth. 5.

CA. xvi.

Gen. 1.

Gen. 2.

Deus auctor est. Sed enim à diabolo immissio delicti: Irrationale autem omne delictum: Igitur à diabolo irrationale à quo & delictum, extraneum à Deo à quo est irrationale alienum. Proinde diuersitas horum ex distantia auctorum. Proinde cum Plato soli Deo segregans rationale,²⁰⁸ duo genera subdividit ex irrationali:²⁰⁹ indignatiuum quod adpellant θυμικόν, & concupiscentiium quod vocant ἐπιθυμητικόν: ut illud quidem commune sit nobis & leonibus, istud verò cum muscis, rationale porro cum muscis, rationale porro cum Deo: video & de hoc mihi esse retractandum, propter ea quæ in Christo deprehenduntur. Ecce enim tota hæc trinitas & in Domino, & rationale quo docet quæ differit, quo salutis vias sternit: indignatiuum, quo inuehitur in Scribas & Phariseos: & concupiscentiium, quo Pascha cum discipulis suis edere concupiscit.²¹⁰ Igitur apud nos non semper ex irrationali censenda sunt indignatiuum & concupiscentiium, quæ certi sumus in Domino rationaliter decucurrisse.²¹¹ Indignabitur Deus rationaliter quibus scilicet debet, & concupiscet Deus rationaliter quæ digna sunt ipso. Nam & malo indignabitur, & bono concupiscet salutem. Dat & Apostolus nobis concupiscentiam. Si quis Episcoporum concupiscit, bonum opus concupiscit. Sed bonum opus dicens, rationalem concupiscentiam ostendit. Concedit & indignationem. Quidni, quam & ipse suscepit? Vtinam & prædicantur, inquit, qui vos subuertunt. Rationalis est indignatio quæ ex affectu disciplinæ est.²¹² At quum dicit: Fuimus aliquando natura filij ire, irrationale indignatiuum suggillat quod non sit ex ea natura quæ à Deo est, sed ex illa quæ diabolus induxit, dominus & ipse dictus sui ordinis, Non potestis duobus dominis servire: pater & ipse cognominatus, Vos ex diabolo patre estis: ne timeas & illi proprietatem naturæ alterius adscribere posterioris & adulteræ,²¹³ quem legis auenarum superfeminatorem, & frumentariæ segetis nocturnum interpolatorem. [²¹⁴ Contingit nos illorum etiam quinque sensuum quæstio, quos in primis litteris discimus, quoniam & hinc aliquid hæreticis procuratur. Visus est, & auditus, & odoratus, & gustus, & tactus.²¹⁵ Horum fidem Academici durius damnant; ²¹⁶ secundum quosdā, & Heraclitus & Diocles ²¹⁷ & Empedocles. ²¹⁸ Certè Plato in Timæo irrationalem pronuntiat sensualitatem, & opinionioni complicitam. ²¹⁹ Itaque mendacium visui obijcitur, quod remos in aqua inflexos vel infractos adseuerat aduersus conscientiam integritatis, quod turrem quadrangulatam de longinquo rotundam persuadet, quod æqualissimam porticum angustiolem in ultimo infamet quod cælum tanta sublimitate suspensum mari iungat. ²²⁰ Perinde auditus fallaciæ reus. Vt cum cœleste murmur putamus, & plaustrū est: vel tonitru meditare, pro certo de plaustro credimus sonitum. Sic & odoratus & gustus arguuntur, siquidē eadem vnguenta, eademq; vina posteriore quoque vsu depreciantur. Sic & tactus reprehenditur, siquidē eadem pauimenta manibus asperiora, pedibus leuiora creduntur, & in lauacris idē calidus lacus feruentissimus primò, dehinc temperatissimus renuntiat. Adeò inquit, sic quoque fallimur sensibus, dum sententias vertimus. ²²¹ Moderantiùs Stoici non omnem sensum, nec semper, de mendacio onerant. Epicurei constantius parem omnibus atque perpetuam defendunt veritatem, sed alia via. Non enim sensum mentiri, sed opinionem. Sensum enim pati, non opinari; animam enim opinari. Absciderunt & opinionem à sensu & sensum ab anima. Et vnde opinio, si non à sensu? Denique nisi visus rotundam senserit turrem, nulla opinio rotunditatis. Et vnde sensus si non ab anima? Denique carens anima corpus carebit & sensu. Ita & sensus ex anima est, & opinio ex sensu, & anima totum. Ceterum optimè proponetur esse utique aliquid, quod efficiat aliter quid à sensibus renuntiare, quàm sit in rebus. Porro si potest id renuntiare quod non sit in rebus, cur non perinde possit per id renuntiare quod non sit in sensibus, sed in his rationibus quæ interueniant suo nomine? Atque adeò licebit eas recognosci. ²²² Nam ut in aqua remus inflexus vel infractus appareat, aqua in causa est. Denique extra aquam integer visui remus. Teneritas autem substantiæ illius, quæ speculum ex lumine efficitur, prout iecta seu mota est, ita & imaginem vibrans evertit lineam rectam. Item ut turris habitus eludat, interualli conditio compellit in aperto; æqualitas enim circumfusi aeris pari luce vestiens angulos, obliterat lineas. Sic & vniformitas porticus acuitur in fine, dum acies in cōcluso stipata illic tenuatur quod & extenditur. Sic & cælum mari vnitur, vbi visio absimitur; quæ quamdiu viget, tamdiu diuidit. ²²³ Auditum verò quid aliud decipiet, quàm sonorum similitudo ²²⁴ Et, si postea minus spirat vnguentum, & minus sapit vinum, & minus lacus feruet, in omnibus fermè prima vis tota est. ²²⁵ Ceterum de scabro ac læui merito manus ac pedes tenera scilicet & callosa membra dissentiant. Igitur hoc modo nulla sensuum frustratio causa carebit. Quod si causæ fallūt sensus, & per sensus opiniones: iam nec in sensibus constituenda fallacia est qui causas sequuntur, nec in opinionibus quæ à sensibus diriguntur sequentibus causas. Qui insaniunt, alios in alijs videt, ²²⁶ vt Orestes matrem in sorore, & ²²⁷ Ajax Vlysem in armato, ²²⁸ vt Athamas & Agaue in filijs bestias. Oculisne hoc mendacium exprobrabis, an furij? Qui redundantia fellis auruginant, amara sunt omnia. Num ergo gustui præuaricationem exprobrabis, an valetudinem? Omnes itaque sensus evertuntur, vel circumueniuntur ad tempus, vt proprietate fallaciæ careant. Immo iam ne ipsis quidem causis adscribendum est fallaciæ elogium. Si enim ratione hæc accidunt, ratio fallacia perhiberi non meretur. quod sic fieri oportet, mendacium non est. Itaque si & ipsæ causæ infamia liberantur, quanto magis sensus, quibus iam & causæ liberè præeunt: cum hinc potissimum & veritas & fides & integritas sensibus vindicanda sit, quod non aliter renuntient, quàm quod illa ratio mandauit, quæ efficiat aliter

A aliter quid à sensibus renuntiari, quàm sit in rebus. Quid agis Academicè procacissime? totum vitæ statum evertis, omnem naturæ ordinem turbas, ipsius Dei providentiam excacas, qui cunctis operibus suis intelligendis, incolendis, dispensandis, fruēdisque fallaces, & mendaces dominos præfecerit sensus. An non istis vniuersa conditio subministratur? An non per istos secunda quoque mundo instructio accessit, tot artes, tot ingenia, tot studia, negotia, officia, commercia, remedia, consilia, solatia, victus, cultus, ornatūsque: omnia totū vitæ saporem condierunt, dum per hos sensus solus omnium homo animal ratione dinoscitur intelligentiæ capax, & ipsius Academiae.²²⁹ Sed enim Plato ne quod testimonium sensibus signet, propterea & in Phædro ex Socratis persona negat se cognoscere posse semetipsū, vt monet Delphica inscriptio.²³⁰ Et in Theæteto adimit sibi scire, atque sentire.²³¹ Et in Phædro post mortem differt sententiam veritatis, postumam scilicet: & tamen nondum mortuus philosophabatur. Non licet nobis in dubium sensus istos reuocare, & in Christo de fide eorum deliberetur: ne forte dicatur, quod falsò Satanam prospectarit de cœlo præcipitatum: aut falsò vocem patris audierit de ipso testificatam: aut deceptus sit cum Petri socrum tetigit: aut alium postea vnguenti senserit spiritum, quod in sepulturam suam acceptauit: alium postea vini saporem,²³² quod in sanguinis sui memoriam consecrauit. Sic enim & Marcion phantasma cum maluit credere, totius corporis in illo dedignatus veritatem. Atquin ne in Apostolis quidem eius ludificata natura est. Fidelis fuit & visus & auditus in monte: fidelis & gustus vini illius, licet aquæ antè, in nuptijs Gallilææ: & fidelis & tactus, exinde creduli Thomæ. Recita Ioannis testationem: ²³³ Quod vidimus, inquit, quod audiuius, oculis nostris vidimus, & manus nostræ contrectauerunt, de sermone vitæ. Falsa vtique testatio, si oculorum & aurium & manuum sensus natura mentitur. [²³⁴ Conuertor ad intellectualium partem, quemadmodum illam Plato à corporalibus separatam hæreticis commendauerit, agnitionem ante mortem consecutus. ²³⁵ Ait enim in Phædone: Quid tum erga ipsam prudentiæ possessionem? Vtrumne impedimentum erit corpus, an non, si quis illud socium adsumpserit in quæstionem? Tale quid dico, habet ne veritatem aliquam visio & auditio hominibus, an non? An non etiam Poëtæ hæc nobis semper obmuffant, quod neque audiamus certum, neque videamus? ²³⁶ Meminerat scilicet & Epicharmi Comici: Animus cernit, animus audit, reliqua surda & cæca sunt. ²³⁷ Itaque rursus: illum ergo ait supersapere, qui mente maximè sapiat, neque visionem proponens, neque vllum eiusmodi sensum attrahens animo, sed ipsa mente sincera vtens, in recogitando ad capiendum sincerum quodque rerum, si egressus potissimum ab oculis & auribus, & quo dicendum sit à toto corpore vt turbante, & non permittente animæ possidere veritatem, atque prudentiam quando communicat. Videmus igitur aduersus sensus corporales aliam portendi paraturam, vt multò idoniorum, vires scilicet animæ, intellectum operantes eius veritatis, cuius res non sint coram, nec subiaceant corporalibus sensibus, sed absint longè à communi conscientia in arcano, & in superioribus, & apud ipsum Deum. ²³⁸ Vult enim Plato esse quasdam substantias inuisibiles, incorporales, supermundiales, diuinas, & æternas: quas appellat Idæas, id est formas exemplares, & causas naturalium istorum manifestorum, & subiacentium corporalibus sensibus, & illas quidem esse veritates, hæc autem imagines earum. ²³⁹ Relucent ne iam hæretica semina Gnosticorum & Valentinianorum? Hinc enim arripiunt differentiam corporalium sensuum, & intellectualium virium, ²⁴⁰ quam etiam parabola decem virginum adtemperant: vt quinque stultæ sensus corporales figurauerint, stultos videlicet, quia deceptui faciles: sapientes autem intellectualium virium notam expresserint, sapientium scilicet, quia continentium veritatem, illam arcanam & supernam, ²⁴¹ & apud pleroma constitutam hæreticarum Idæarum sacramenta: hoc enim sunt & *αἰώνες*, & genealogiæ illorum. Itaque & sensum diuidunt: Et intellectualibus quidè à spiritali suo semine: sensualibus verò ab animali, quia spiritalia nullo modo capiunt. & illius quidem esse inuisibilia: huius verò visibilia, & humilia, & temporalia quæ sensu cōueniuntur, in imaginibus constituta. ²⁴² Ob hæc ergo præstruximus neque animum aliud quid esse, quàm animæ suggestum & structum: neque spiritum extraneum quid, quàm quod & ipsa per statum. Ceterum accessioni deputandum, quod aut Deus postea, aut diabolus adspiraret. Et nunc ad differentiam sensuum & intellectualium non aliud admittimus, quàm rerū diuersitates: corporalium & spiritalium, visibilium, & inuisibilium publicatarum & arcanarum, quod illæ sensui, istæ intellectui attribuatur; apud animam tamen & istis & illis obsequio deputatis, quæ perinde per corpus corporalia sentiat, quemadmodum per animum incorporalia intelligat, saluo eo, vt etiam sentiat dum intelligit. Non enim & sentire intelligere est, & intelligere sentire est. At quid erit sensus, nisi eius rei quæ sentitur intellectus? quid erit intellectus, nisi eius rei quæ intelligitur sensus? Vnde ista tormenta cruciandæ simplicitatis, & suspendendæ veritatis? Quis mihi exhibebit sensum non intelligentem quod sentit? aut intellectum non sentientem quod intelligit, vt probet alterum sine altero posse? Si corporalia quidem sentiuntur, incorporalia verò intelliguntur: rerum genera diuersa sunt, non domicilia sensus & intellectus, id est, non anima & animus. Deniq; à quo sentiuntur corporalia? Si ab anima, ergo iam & sensualis est animus, non tantum intellectualis. Nam dum intelligit, sentit; quia si non sentit, nec intelligit. Si verò ab anima corporalia sentiuntur, iam ergo & intellectus est vis animæ, non tantum sensualis.

Luc. 10.
Matth. 3.
Matth. 8.
Matth. 26.

Matth. 17.
Ioan. 2.
Ioan. 20.
Ioan. 1.
C. VIII.

Matth. 24.

Nam dum sentit, intelligit: quia si non intelligit, nec sentit. Proinde à quo intelliguntur incorporalia? si ab animo, ubi erit anima? si ab anima, ubi erit animus? Quæ enim distant, abesse inuicem debent, cum suis muneribus operantur. Putabis quidem abesse animum ab anima, si quando. Nam ita efficiunt, ut nesciamus nos vidisse quid, vel audisse: nec non audisse, ²⁴³ quia alibi fuerit animus: adeo contendam, immò ipsam animam nec vidisse, nec audisse, quia alibi fuerit cum sua vi, id est animo. Nam & quum dementit homo dementit anima, non peregrinante, sed com-
 patiente tunc animo. ²⁴⁴ Ceterum animæ principaliter casus est. Hoc unde firmatur? quod anima digressa, nec animus in homine inueniatur. Ita illam ubique sequitur, à qua nec in fine subremanet. Quum verò sequitur & addicitur, perinde intellectus animæ addicitur, quam sequitur animus cui addicitur intellectus. sit nunc & potior sensu intellectus & potior cognitor sacramentorum, dummodò & ipse propria vis animæ quod & sensus. Nihil mea interest, nisi cum idcirco præfertur sensui intellectus, ut ex hoc quoque operatio habeatur, quo potior affirmatur. Tunc mihi post differentiam etiam prælatio retundenda est, peruentura quoque usque ad potioris Dei persuasionem. ²⁴⁵ Sed
 DE DEO SVO QVOQUE CAMPO EXPERIEMVR CVM HÆRETICIS. Nunc de anima titulus, & intellectu non insidiosè præferendo locus. Nam etsi potiora sunt quæ intellectu attinguntur ut spiritualia, quàm quæ sensu, ut corporalia, rerum erit prælatio, sublimiorum scilicet aduersus humiliores, non intellectus aduersus sensum. Quomodo enim præferatur sensui intellectus, à quo informatur ad cognitionem veritatum? Si enim veritates per imagines apprehenduntur, id est inuisibilia per visibilia noscuntur, quia & Apostolus nobis scribit: ²⁴⁶ Inuisibilia enim eius à conditione mundi de factamentis intellecta visuntur: ²⁴⁷ & Plato hæreticis: Facies occultorum ea quæ apparent, & necesse esse omninò hunc mundum imaginem quādam esse alterius alicuius, quod sibi videtur intellectus ducere uti sensu & auctore & principali fundamento, nec sine illo veritates posse contingi: quomodo ergo potior erit eo per quem est, quo eget, cui debet totum quod attingit? Ita utrunque concluditur; neque præferendum sensu intellectum; per quem enim quid constat, inferius ipso est: neque separandum à sensu; per quod enim quid est, cum ipso est. ²⁴⁸ Sed ne illi quidem prætereundi, qui vel modico temporis viduant animam intellectu. Proinde enim viam sternunt postea inducendi eius, sic ut in anima scilicet proueniat intellectus. Volunt infantiam sola anima contineri: qua tantummodò viuat, non ut pariter sapiat, quia nec omnia sapiant quæ vivant. ²⁴⁹ Denique arbores viuere, nec tamen sapere, secundum Aristotelem, ²⁵⁰ & si quis alius substantiam animalem in vniuersa communicat, quæ apud nos in homine priuata res est, non modò ut Dei opus quod & cetera, ²⁵¹ sed ut Dei status quod hæc sola, quam dicimus cum omni instructu suo nasci. Et si ad arbores prouocamur, amplectemur exemplum. Siquidem & illis necdū arbusculis, sed stipitibus adhuc, & furculis etiam nunc, simul de scrobibus oriuntur, inest propria vis animæ. Verum pro temporis ratione remoratur coalescens & coadulescens robori suo, donec ætas adimpleat habitum quo natura fungatur. ²⁵² Aut unde mox illis & frutices inculantur, & folia formantur, & germina instantur, & flosculi inornantur, & succi condiuntur: si non in ipsis, omnis paratura generis quiescit, & partibus promota grandescit? Inde igitur & sapiunt unde viuunt, tam viuendi quàm sapiendi proprietate, & quidem ab infantia & ipsæ sua. ²⁵³ Video enim & vitem adhuc teneram & impuberem, intelligentem tamen iam opera sua, & volentem alicubi adherere, cum innixa & in exa proficiat. Denique non expectata rustica disciplina, sine arundine, ²⁵⁴ sine corno, siquid attigerit, vtrò amabit ²⁵⁵ & quidem viriosius amplexabitur de suo ingenio quàm de tuo arbitrio properat esse secuta. Video & hederas, quantum velis premas, statim ad superna conari, & nullo præeunte suspendi, quod malint parietibus inuehi textili sylua, quàm humi teri voluntaria iniuria. Contra quibus de ædificio malè est, ut crescendo recedunt, ut refugium sentias ramos aliorum destinatos, & animationem arboris de diuortio parietis intelligas, contentæ suæ paruitate, quàm ex primordio prouidentissimi fruticis edidicit, timentis etiam ruinam. Has ego sapientias arborum cur non contendam? Viuant ut Philosophi volunt, sapiant ut Philosophi nolunt: intelligant & infantiam ligni, quo magis hominis, ²⁵⁶ cuius anima velut furculus quidam ex matrice Adam in propagationem deducta, & genitalibus sceminae foueis commendata cum omni sua paratura, pullulabit tam intellectu quàm & sensu. ²⁵⁷ Mentiore, si non statim infans ut vitam vagitu salutauit, hoc ipsum se testatur sensisse atque intellexisse quod natus est, omnes simul ibidem dedicans sensus, & luce visum, & sono auditum, & humore gustum, & aëre odoratum, & terra tactum. Ita prima illa vox de primis sensuum vocibus, & de primis intellectuum pulsibus cogitur. Plus est quod de prospectu lachrymabilis vitæ quidam augurem incommodorum vocem illam flebilem interpretantur, quod etiam præsciens habenda sit ab ingressu natiuitatis, nedum intelligens. ²⁵⁸ Non enim exinde & matrem spiritu probat, & nutricem spiritu examinat, & gerulam spiritu agnoscit, fugiens extranea vbera, & recusans ignota cubilia, & neminem appetens nisi ex usu? Vnde illi iudicium nouitatis, & mortis, si non sapit? vnde illi & offendi & demulceri, si non intelligit? Mirum satis, ut infantia naturaliter animosa sit, non habens animum: & naturaliter adfectiosa sit, non habens intellectum. ²⁵⁹ At enim Christus ex ore lactentium & paruulorum expediendo laudem nec pueritiam, nec infantiam hebetes pronuntiauit: quarum altera cum suffragio occurrens, testimonium ei potuit offerre altera pro ipso trucidata utique vim sensit. ²⁶⁰

Rom. I.

CA. XIX.

A [260] Et hic itaque concludimus, omnia naturalia animæ ut substantiua eius ipsi inesse, & cum ipsa atque proficere, ex quo ipsa censetur. 261 Sicut & Seneca sæpè noster; Inrita sunt nobis omnium artium & ætatum semina: magisterque ex occulto Deus producit ingenia, ex seminibus scilicet insitis, & occultis per infantiam, quæ sunt & intellectus. Ex his enim producuntur ingenia. Porro ut frugum seminibus vna generis cuiusque forma est, processus tamen varij. Alia integro statu evadunt, alia etiam meliora respondent, alia degenerant pro conditione cœli & soli, pro ratione operis & cure, pro temporum euentu, pro licentia casuum: ita & animam licebit semine vniformem, sætu multiformem: nam & hic etiam de locis interest. 262 Thebis hebetes & brutos nasci relatum est: 263 Athenis sapiendi dicendique acutissimos, ubi penes Colytum pueri mense citius eloquuntur præcoce lingua. 264 Siquidem & Plato in Timæo Mineruam adfirmat, cum urbem illam moliretur, nihil aliud quam regionis naturam prospexisse, talia ingenia pollicitam. 265 Vnde & ipse in Legibus Megillo & Clinia præcipit condenda ciuitati locum procurarent. Sed Empedocles causam argutæ indolis & obtusæ in sanguinis qualitate constituit, perfectum ac profectum de doctrina disciplinæque deducit. Tamen vulgata iam res est gentilium proprietatum. Comici Phrygas timidos illudunt, 266 Sallustius vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulsant, mendaces Cretas etiam Apostolus inurit. Fortasse an & de corpore & de valitudine aliquid accedat. Opimitas sapientiam impedit, exilitas expedit, paralytis mentem prodigit, phthisis seruat. quanto magis de accidentibus habebuntur, quæ circa corpulentiam & valentiam vel acuum, vel obtundunt. Acuum doctrinæ, disciplinæ, artes, & experientia, negotia, studia: obtundunt insitiæ, ignauia, desidia, libidines, inexperientiæ, otia, vitia. Super hæc si & alia quæ præ sunt potestates: eniuero præ sunt. Secundum nos quidem Dominus Deus, & diabolus æmulus, secundum communem autem opinionem & prouidentia & FATVM & necessitas & fortuna & arbitrij libertas. Nam hæc & Philosophi distinguunt, 267 ET NOS SECUNDVM FIDEM DISSERENDAM SVO IAM NOVIMVS TITVLO. Apparet quanta sint quæ vnā animæ naturam variè collocarint, ut vulgò naturæ deputentur, quando non species sint, sed sortes naturæ, & substantiæ vnus, illius scilicet quam Deus in Adam contulit, & matricem omnium fecit: atque adeo sortes erunt, non species substantiæ vnus, id est varietas ista moralis quanta nunc est, tanta non fuerit in ipso principe generis Adam. Debuerant enim fuisse hæc omnia in illo, ut in fonte naturæ: atque inde cum tota varietate manasse, si varietas naturæ fuisset. [268] Quod si vniformis natura animæ ab initio in Adam ante tot ingenia: ergo non multiformis, quia vniformis per tot ingenia; iam nec triformis 269, ut adhuc trinitas Valentiniana, cædatur, quæ nec ipsa in Adam recognoscitur. Quid enim spiritale in illo? 270 si quia prophetauit magnum illud sacramentum in Christum & Ecclesiam: Hoc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea, vocabitur mulier: propterea relinquet homo patrem & matrem, & agglutinabitur mulieri suæ, & erunt duo in carnem vnā: hoc postea obuēnit, 271 quum in illum Deus amentiam immisit, spiritalem vim qua constat Prophetia, si & malū in eo apperuit transgressionis admissum, nec hoc naturale deputandum est, quod instinctu serpentis operatus est. Tam non naturale, quam nec materiale, 272 quia & materiæ fidem iam exclusimus. Quod si nec spiritale, nec quod dicitur materiale, proprium in illo fuit. Et si ex materia fuisset mali semen, superest ut solum in illo & vnicum fuerit naturale, quod censetur animale: quod statu simplex, & vniforme defendimus. De hoc planè relinquitur quæri an demutabile debeat credi, quod naturale dicatur. 273 Idem enim conuertibilem negant natura, ut trinitatē suam in singulis proprietatibus figant: quia arbor bona malos non ferat fructus, nec mala bonos, 274 & nemo de spinis metat ficus, & de tribulis vuas. Ergo si ita est, neq; de lapidibus filios Abraham suscitare poterit Deus, nec genimina viperarū facere pœnitentiæ fructus. 275 Et errauit Apostolus scribens, Eratis & vos aliquando tenebræ, & fuimus & nos aliquando natura filij iræ, & in his vos quoq; fuistis, sed abluti estis. 276 Sed nunquā discordabunt sententiæ sanctæ. 277 Non dabit enim arbor mala bonos fructus, si non inferatur: & bona malos dabit, si non colatur. Et lapides filij Abraham fiēt si in fidē Abraham formētur. 278 Et genimina viperarum fructū pœnitentiæ facient, si venena malignitatis expuerint. Hæc erit vis diuinæ gratiæ, potentior utiq; natura, 279 habens in nobis subiacentē sibi liberam arbitrij potestatem, quod αὐτὴ ἐξ ὧν dicitur, quæ cum sit & ipsa naturalis atq; mutabilis, quoquo vertitur, naturā conuertitur. Inesse autem nobis τὸ αὐτὴ ἐξ ὧν naturaliter, IAM ET MARCIONI OSTENDIMVS ET HERMOGENI. Quid nunc si & naturæ conditio sic erit definienda, ut duplex determinetur, natorum & innatorum, factorum & infectorum. Atque ita quod natum factūque constiterit eius natura capiet demutationem; & renasci enim poterit & refici. Innatum autem & infectum immobile stabit. 280 quod cum soli Deo competat, ut soli innato & infecto, & idcirco immortalī & inconuertibili, absolutum est, ceterorum omnium natorum atque factorum conuertibilem & demutabilem esse naturā, ut & si trinitas animæ ascribenda esset, ex mutatione accidentiæ, non ex institutione naturæ deputaretur. [281] Cetera animæ naturalia iam à nobis audiūt Hermogenes, cum ipsorum defensione & probatione, per quæ Dei potius quam materiæ propinqua cognoscitur. Hinc solummodò nominantur, ne præterita videantur. Dedimus enim illi & libertatem arbitrij, ut suprā scripsimus, & dominationem rerum, & diuinationem interdum, seposita quæ per Dei gratiam obuēnit ex Prophetia. Itaque iam ab isto dispositionis retractatu recedam, ut ordinē eius expungam. 282 Definimus ani-

CA. XX.

Tit. 1.

CA. XXI.

Gen. 2.

Gen. 3.

Matth. 3.

Ephes. 5.

Ephes. 2.

1. Cor. 6.

Luc. 6.

Matth. 3.

Ibid.

C. XXII.

C. XXIII

C. XXIII

C. XXIII

C. XXIII

C. XXIII

C. XXIII

mam, Dei statu natam, ²⁸³ immortalem, ²⁸⁴ corporalem, ²⁸⁵ effigiatam, ²⁸⁶ substantia simplicem, ²⁸⁷ de
 suo patientem, ²⁸⁷ variè procedentem, ²⁸⁹ liberam arbitrij, ²⁹⁰ accidentis obnoxiam, ²⁹¹ per ingenia mu-
 tabilem, ²⁹² rationalem, dominatricem, ²⁹³ diuinatricem, ²⁹⁴ ex vna redundantem. Sequitur nunc, vt
 quomodo ex vna redundet, consideremus, id est vnde, & quando, & qua ratione sumatur. [²⁹⁵ Qui-
 dam de cœlis deuenisse se credunt, tanta persuasione, quanta illuc indubitatè regressuros repromit-
 tunt, ²⁹⁶ vt Saturnius Menandri Simoniæ discipulus induxit, hominem affirmans ab angelis factum
 primòque opus futile & inualidum, & instabile, in terra vermibus instar palpasse, quòd consistendi vi-
 res deessent. Dehinc ex misericordia summæ potestatis, ad cuius effigiem nec tamen plenè perspectam
 temerè structus fuisset, scintillulam vitæ consecutum, quæ illum extulcitarit & crexerit, & constan-
 tius animarit, & post decessum vitæ ad matricem relatura sit. ²⁹⁷ Sed & Carpocrates tantundem sibi
 de superioribus vindicat, vt discipuli eius animas suas iam & Christo, nedum Apostolis & peræquent,
 & cum volunt præferant: quas proinde de sublimi virtute conceperint despectrice mundipotentium
 principatum. ²⁹⁸ Appelles sollicitas refert animas terrenis escis de supercœlestibus sedibus ab igneo
 angelo Deo Israël & nostro, qui exinde illis peccatricem circumfinxit carnem. ²⁹⁹ Examen Va-
 lentini semen Sophiæ insulcit animæ, per quod historias atque milesias æonum suorum ex imaginibus
 visibilibus recognoscunt. Doleo bona fide, ³⁰⁰ Platonem omnium hæreticorum condimentarium
 factum, ³⁰¹ Illius est enim & in Phædone, quòd animæ hinc euntes sint illuc, & inde huc. ³⁰² Item in
 Timæo, quòd germina Dei delegata sibi mortalium genitura, accepto initio animæ immortalis, ³⁰³
 mortale ei circumgelauerint corpus. ³⁰⁴ Tum quòd mûdus hic imago sit alterius alicuius, quæ omnia
 vt fidei commendat. ³⁰⁵ & : Animam retrò in superioribus cum Deo egisse in commercio Idæarum, &
 inde huc transuenire, & hic quæ retrò norit de exemplaribus recensere, nouum elaborauit argumen-
 tum, ³⁰⁶ *μαθήσας ἀναμνήσεις*, id est discipulas reminiscencias esse. ³⁰⁷ Venientes enim huc inde animas
 obliuisci eorum in quibus prius fuerint, dehinc ex his visibilibus recordari edoctas. Cum igitur huius-
 modi argumento illa insinuentur à Platone quæ hæretici mutuuntur, satis hæreticos repercutiam, si ar-
 gumentum Platonis elidam. [³⁰⁸ Primò quidem obliuionis capacem animam non cedam, ³⁰⁹ quia
 tantam illi concessit diuinitatem, vt Deo adæquetur: innatam eam facit, quòd & solum armare po-
 tuisset ad testimonium plenæ diuinitatis: adiicit immortalem, incorruptibilem, incorporalem, quia
 hoc & Deum credidit, inuisibilem, ineffigibilem, vniformem, principalem, rationalem, intellectu-
 lem. Quid amplius proscriberet animam, si eam Deum nuncuparet? Nos autem qui nihil Deo appen-
 dimus, hoc ipso animam longè infra Deum expendimus, ³¹⁰ quòd natam eam agnoscimus, ac per hoc di-
 lutioris diuinitatis, exilioris felicitàis, vt statum, non vt spiritum. Et si immortalem, vt hoc sit diui-
 nitatis, tamen passibilem, vt hoc sit natiuitatis: ideòque & à primordio exorbitationis capacem, & in-
 de etiam obliuionis affinem. ³¹¹ SATIS DE ISTO CVM HERMOGENE. Ceterum quæ vt Deus
 haberi merito possit ex peræquatione omnium proprietatum, Deus nulli passioni subiacebit. Ita nec
 obliuioni, quum tanta sit iniuria obliuio, quanta est gloria eius cuius iniuria est, ³¹² memoria scilicet,
 quam & ipse Plato sensuum & intellectuū salutem, ³¹³ & Cicero thesaurum omnium studiorū prædica-
 uit, Nec hoc iam indubium deducetur, an tam diuina anima memoriā potuerit amittere, sed an quam
 amiserit, recuperare denuò possit. Quæ enim non debuit obliuisci, si oblita sit, nescio an valeat recor-
 dari: ita vt trunque meæ animæ non Platonice congruet. Secundo gradu opponam: ³¹⁴ Natura com-
 potem animam facis Idæarum illarum, an non? immò natura, inquis. Nemò ergo concedet natura-
 lem scientiam naturalium excidere artium, excidet studiorum, excidet doctrinarum, disciplinarum,
 excident fortasse & ingeniorum & affectuum, quæ naturæ videntur, non tamen sunt, ³¹⁵ quia vt præ-
 misimus, & pro locis, & pro institutionibus, & pro corpulentijs, ac valetudinibus, & pro potestatibus
 dominatricibus, pro libertatibus arbitrij, ex accidentibus constant. Naturalium verò scientia ne in
 bestijs quidem deficit. Planè obliuiscetur feritatis leo, mansuetudinis eruditione præuentus, & ³¹⁶ cum
 toto suggestu iubarum, delictum fiet Berenices alicuius reginæ, lingua genas eius emaculans: mores
 bestiam relinquent, scientia naturalium permanebit. Non obliuiscetur idem naturalium remedio-
 rum, naturalium terrorum, & si de piscibus, & si de placentis regina ei obtulerit, carnem deside-
 rabit: ³¹⁷ & si languenti theriacam compserit, simiam leo requiret, & si nullum illi venabulum ob-
 firmabit, ³¹⁸ gallum tamen formidabit. Perinde & homini omnium forsitan obliuiosissimo inoblit-
 terata perseuerabit sola scientia naturalium, vt sola scilicet naturalis, ³¹⁹ memor semper manducan-
 di in esurie, & bibendi in siti, & oculis videndum, & auribus audiendum, & naribus odoran-
 dum, & ore gustandum, & manu contrectandum. Hi sunt certè sensus, quos Philosophia depre-
 ciat intellectualium prælatione. Igitur si naturalis scientia sensualium permanet, quomodo intelle-
 ctualium, quæ potior habetur, intercudit? Vnde nunc ipsa vis obliuionis antecedentis recorda-
 tionem? ³²⁰ ex multitudine (ait) temporis. Satis improspectè. Quantitas enim temporis non per-
 tinebit ad eam rem quæ innata dicatur, ac per hoc potissimum æterna credatur. Quod enim æ-
 ternum est, eo quia & innatum est, neque initium, neque finem temporis admittendo, nullum mo-
 dum temporis patitur: cui temporis modus nullus est, nec vlla demutatione temporis subest, nec
 eadem multitudine temporis vis est. Si tempus in causa est obliuionis, cur ex quo anima corpori
 inducitur,

A inducitur, memoria delabitur, quasi exinde tempus anima sustineat, quæ sine dubio prior corpore non fuit utique sine tempore? Ingressa verò corpus, statimne obliuiscitur, an aliquanto post? Si statim & quæ erit temporis nondum supputandi multitudo? infantia scilicet. Si aliquanto post, ergo illo in spatio ante tempora obliuionis memor adhuc aget anima. & quale est ut postea obliuiscatur, & rursus postea recordetur? Quoquo autem tempore illam obliuio intruerit, quantus hic etiam habebitur modus temporis, tota opinor vitæ decursio satis non erit ad vertendam memoriam tanti ante corpus æui. ¹²¹ Sed rursus Plato causam demutat in corpus, quasi & hoc fide dignum, ut nata substantia innatæ vim extinguat. Magnæ autem & multæ differentiæ corporum pro gentilitate, pro magnitudine, pro habitudine, pro ætate, pro valetudine. Num ergo & obliuionum differentiæ æsumabuntur? Sed vniformis obliuio est, ergo non erit corporalitas multiformis in causa exitus vniformis. ¹²² Multa item documenta, teste ipso Platone, diuinationem animæ probauerunt, ¹²³ *QVÆ PROPOSVIMVS IAM HERMOGENI*. Sed nec quisquam hominum non & ipse aliquando presagam animam suam sentit, aut ominis, aut periculi, aut gaudij augurem. Si diuinationi non obstreperit corpus, nec memoria opinor officiet. In eodem certè corpore & obliuiscuntur animæ, & recordantur. Si qua corporis ratio incutit obliuionem, quomodo contrariam eius admitet recordationem? quia & ipsa post obliuionem recordatio, memoria recidiua est. Quod primæ memoriæ aduersatur, cur non & secundæ refragetur? Postremò qui magis reminiscerentur quàm pueruli, ut recentiores animæ, ut nondum immerse domesticis ac publicis curis, ut ipsis solis deditæ studijs, quorum discentiæ reminiscentiæ sunt? Immò cur non ex æquo omnes recordamur, cum ex æquo omnes obliuiscamur? Sed tantummodò Philosophi, ne hi quidem omnes. ¹²⁴ Plato scilicet solus in tanta gentium sylua, in tanto sapientium prato, Idæarum & oblitus & recordatus est. Igitur si nullo modo consistit argumentatio ista præcipua, totum illud pariter euersum est, cui accommodata est, ut animæ & innatæ, & in cœlestibus conuersatæ, & consciæ diuinorum illic, & inde delatæ, & hinc recordatæ crederentur, ad occasiones planè hæreticis subministrandas. [¹²⁵ Iam nunc regrediar ad causam huius excessus, ut reddam quomodo animæ ex vna redundant, quando, & ubi, & ex qua ratione sumantur, de qua specie nihil refert, à Philosopho, an ab hæretico, an vulgo quæstio occurrat. Nulla interest professoribus veritatis de aduersarijs eius, maximè tam audacibus quàm sunt primò isti qui præsumunt, non in vtero concipi animam, nec cum carnis figulatione compingi atque produci, ¹²⁶ sed & effuso iam partu nondum viuo infanti extrinsecus imprimi. Ceterum semen ex concubitu mulieribus locis sequestratum, motuque naturali vegetatum compingescere in solam substantiam carnis: eam editam, & de vteri fornace fumantem, & calore solutam ut ferrum ignitum, & ibidem frigida immersum, ita aëris rigore percussam, & vim animalem rapere, & vocalem sonum reddere. ¹²⁷ Hoc Stoici cum *Ænesidemo*, ¹²⁸ & ipse interdum Plato, quum dicit: perinde animam extraneam alias & extorrem vteri prima adspiratione nascentis infantis adduci, sicut expiratione nouissimè duci. Videbimus an sententiam finxerit, ¹²⁹ ne ex Medicis quidem defuit Hicæsius, & naturæ & artis suæ præuicator. Puduit opinor, illos hoc statuere, quod fœminæ agnoscerent. ¹³⁰ At quanto roboratior exitus à fœminis reuinci, quàm probari. In ista namque specie nemo tam idoneus magister, arbiter, testis, quàm sexus ipsius. Respondete matres, vósque prægnantes, vósque puerperæ, steriles & masculitaceant, vestræ naturæ veritas quæritur, vestræ passionis fides conuenitur, an aliquam in fœtu sentiat viuitatem alienam, de vestro de quo palpitent ilia, micent latera, tota ventris ambitio pulsetur, ubique ponderis regio mutetur: an hi motus gaudia vestra sint, & certa securitas, quod ita infantem & viuere confidatis & ludere: an si deserit iniquies eius, illi prius pertimescatis: an & audiat iam in vobis, quum ad nouum sonum excutitur: an & ciborum vanitates illi desideretis, illi etiam fastidiatis: an & valetudinibus inuicem communicetis, ille quidem vsque contusionibus vestris, quibus & ipse intus per eadem membra signatur, rapiens sibi iniurias matris. Si liuor ac rubor sanguinis passio est, sine anima non erit sanguis: si valetudo omnis accessio est, sine anima non erit valetudo: si alimonia, inedia, crementa, decrementa, pauor motus, tractatio est animæ, his qui fungitur, viuet. Denique desinit viuere, qui desinit fungi. Denique & mortui eduntur, quomodo nisi & viui: qui autem & mortui, nisi qui prius viui? ¹³¹ Atquin & in ipso adhuc vtero infans trucidatur necessaria crudelitate, quum in exitu obliquatus denegat partum, matricida ni moriturus. Itaque & inter arma Medicorum & organa est, quo prius patescere secreta coguntur tortili temperamento, cum anulo cultrato quo intus membra caduntur anxio arbitrio, ¹³² cum hebetè vnco quo totum pecus adtrahitur violento puerperio. ¹³³ Est etiā æneum spiculum, quo iugulatio ipsa dirigitur cæco latrocinio: * *ἐμβρυοκτονία* appellat de infanticidij officio, utique viuientis infantis peremptorium. Hoc & Hippocrates habuit, & Alcibiades, & Erasistratus, & maiorum quoque professor Herophilus, & mitior ipse Soranus, certi animal esse conceptum, atque ita miserati in fœlicissimæ huiusmodi infantia, ut prius occidatur, ne viua lanietur. De qua sceleris necessitate nec dubitabat credo Hicæsius, iam natis animam superducens ex aëris frigidi pulsu, ¹³⁴ quia & ipsum vocabulū animæ penes Græcos de refrigeratione respōdens. Num ergo Barbaræ Romænæq; gentes aliter animantur, ¹³⁵ quia animā aliud quid, quàm *ψυχή* cognominauerunt? ¹³⁶ Quæ verò nationes sub feruentissimo axe censentur, colorem quoq; excoctæ? Vnde illis

* *ἐμβρυο-
κτονία*.

anima quibus aëris rigor nullus? Taceo cubiculares æstus, & omnem illic caloris paraturam enitētib^{us} necessariam, quas adflari vel maximè periculum est. In ipsis penè balneis fœtus elabatur, & statim vagitus auditur. Ceterum si aëris rigor thesaurus est animæ,³³⁷ extra Germanias, & Scythas, & Alpes, & Argeos nemo debuit nasci. Atquin & populi frequentiores apud orientalem & meridiam temperaturam, & ingenia expeditiora omnibus Sarmatis etiam mente torpentibus. Et animi enim de rigoribus scitiores prouenirent, si animæ de frigusculis euenirent. Cum substantia enim & vis. His ita p̄t̄structis, possumus illos quoque recogitare,³³⁸ qui ex cœto matris vtero viuū aërem hauserunt, Liberi aliqui & Scipiones.³³⁹ Quod si qui, vt Plato, perinde non putat duas animas in vnum conuenire, sicut nec corpora, ego illi non modò duas animas in vnum congestas ostendissem, sicut & corpora in fœtibus, verum & alia multa cum anima conferta,³⁴⁰ dæmonis scilicet, nec vnus, vt in Sostrate ipso:³⁴¹ verum & septenarij spiritus, vt in Magdalena: & legionarij numeri, vt in Geraseno: quod facilius anima cum anima conferetur ex societate substantiæ, quàm spiritus nequam ex diuersitate naturæ.³⁴² At idem in sexto Legum, monens cauere ne vitatio seminis ex aliqua vilitate concubitus labem corpori & animæ supparet, nescio de pristina magis, an de ista sententia sibi exciderit. Ostendit enim animam de semine induci, quod curari monet, non de prima aspiratione nascentis. Vnde oro te, similitudine animæ quoq; parentibus de ingenijs respondemus³⁴³ secundum Cleanthis testimonium, si non & ex animæ semine educimur?³⁴⁴ Cur autem & veteres Astrologi genituram hominis ab initio conceptus digerebant, si non exinde & anima est ad quam a quē pertinet. si quid est flatus. [³⁴⁵ Sed omnis inæqualitas sententiæ humanæ vsque ad Dei terminos: in nostras iam lineas gradum colligam, vt quod Philosophis Medicisque respondi, Christiano probem. De tuo frater fundamento fidem ædificem: Aspice viuentes vteros sanctissimarum fœminarum, nec modò spirantes iam illic infantes, verum etiam prophetantes.³⁴⁶ Ecce viscera Rebeckæ inquietantur, & longè adhuc partus, & aëris nullus impulsus. Ecce duplex fœtus in locis matris tumultuatur, & nusquam adhuc populi duo. Portentosa forsitan petulantia infantia antè certantis quàm viuentis, antè animosæ quàm animatæ, si tantum modò matrem subsultando turbasset. At cum partus aperitur, & numerus inspicitur, & auguratus recognoscitur, puto iam non animæ solum modò probantur infantium, sed & pugnæ. Detinebatur qui præuenerat nasci à præuento necdum pleniùs edito, tantum manu nato. Et si ipse animam de prima spiratione potabat Platonico more, aut de aëris rigore carpebat Stoica forma quid ille qui expectabatur, qui adhuc intus detinebatur, & foris iam detinebat? Non dum opinor spirans plantam fratris inuaserat, etiam nunc calens matre se priorem prodisse cupiebat. O infantem & æmulum & validum & olim contentiosum, credo quia viuum.³⁴⁷ Aspice etiam singulares conceptus, & quidem monstrosiores, steriles & virginis, quæ vel hoc ipso imperfectos edere potuissent pro euerfione naturæ. vt altera seminis stupida, altera intacta. Decebat si fortè sine anima nasci qui fuerant non ritè concepti, sed & illi viuunt, in suo quisque vtero. Exultat Elizabeth, Ioannes intus impulerat: glorificat Dominum Maria, Christus intus instinxerat. Agnoscunt matres suos inuicem fœtus, agnitæ mutuò ab ipsis vtique viuentibus, qui non tantum animæ erant, verum spiritus.³⁴⁸ Sic & ad Hieremiam legis Dei vocem: Priusquàm te in vtero fingerem, nouite. Si fingit Deus in vtero, & afflat ex primordij forma, & finxit Deus hominem, & flauit in eum flatum vitæ: nec nosset autem hominem Deus in vtero, nisi totum. Et priusquàm exires de vulua, sanctificauit te, & mortuum adhuc corpus? vtique nequaquam. Deus enim viuorum, non mortuorum. [³⁴⁹ Quomodo igitur animal conceptum, simulne conflata vtriusque substantia corporis animæque, an altera earum præcedente? immò simul ambas & concipi, & confici, & perfici dicimus, sicut & promi, nec vllum interuenire momentum in conceptu quo locus ordinetur. Recogita enim de nouissimis prima:³⁵⁰ si mors non aliud determinatur, quàm disunctio corporis animæque, contrarium morti vita non aliud definietur quàm coniunctio corporis animæque. si disunctio simul vtique substantiæ accidit per mortem, hoc debet coniunctionis forma mandasse pariter obuientis per vitam vtrique substantiæ. Porro vitam à conceptu agnoscimus, quia animam à conceptu vindicamus. Exinde enim vita quo anima: pariter ergo in vitam compinguntur, quæ pariter in mortem separantur.³⁵¹ Tunc si alteri primatum damus, alteri secundatum, seminis quoque discernenda sunt tempora pro statu ordinis: & quando collocabitur corporis semen, quando animæ immò si tempora seminum diuidentur, & materiæ diuersæ habebuntur, ex distantia temporum. Nam etsi duas species confitebimur seminis, corporalem & animalem, indiscretas tamen vindicamus, & hoc modo contemporales eiusdemque momenti. Ne itaque pudeat necessariæ interpretationis. Natura veneranda est, non erubescenda,³⁵² Concubitus libido, non conditio fœdauit. Excessus, non status est impudicus. Siquidem benedictus status apud Deum: Crescite, & in multitudinem proficite. Excessus verò maledictus, adulteria, & stupra, & lupanaria.³⁵³ In hoc itaque solemnī sexuum officio, quod marem ac fœminam miscet, in concubitu dico communi, scimus & animam & carnem simul fungi, animam concupiscentia, carnem opera, animam instinctu, carnem actu. Vnico igitur impetu vtriusque, toto homine concusso despumat in semen totius hominis, habens ex corporali substantia humorem, ex animali calorem. Et si frigidum nomen est anima Græcorum, quare cor-

Marc. 16.

Marc. 5.

C. xxvi.

Gen. 25.

Ibidem.

Luc. 1.

Ibidem.

Hierem. 1.

Gen. 1.

Hierem. 1.

Matth. 22.

C. xxvii.

Gen. 2.

A re corpus exempta ea friget? ³⁵⁴ Denique ut adhuc verecundia magis periclititer quam probatione, in illo ipso voluptatis ultimæ æstu quo genitale virus expellitur, nonne aliquid de anima quoque sentimus exire, atque adeo marcescimus & deuigescimus cum lucis detrimento? Hoc erit semen animale protinus ex animæ destillatione, sicut & virus illud corporale semen ex carnis defæcatione. fidelissima primordij exempla de limo caro in Adam. Quid aliud limus quam liquor optimus? Inde erit genitale virus, ³⁵⁵ ex adflatu Dei anima. Quid aliud adflatus Dei, quam vapor spiritus? Inde erit quod per virus illud efflamus. Quum igitur in primordio duo diuersa atque diuisa limus & flatus vnum hominem coëgissent, confusæ substantiæ ambæ iam in vno semina quoque sua miscuerunt, atque exinde generi propagando formam tradiderunt, ut & nunc duo licet diuersa, etiam vnita pariter effluant, pariterque insinuata sulco & aruo suo, pariter hominem ex vtraque substantia effruticent, in quo rursus semen suum insit secundum genus, sicut omni conditioni genitali præstitutum est. Igitur ex vno homine tota hæc animarum redundantia agitur, obseruante scilicet natura Dei edictum: Crescite, & in multitudinem proficite. Nam & in ipsa præfatione operis vnus: Faciamus hominem, vniuersa posteritas pluraliter prædicata est: ³⁵⁶ Et præsent piscibus maris nihil mirum, repromissio segetis in semine. ³⁵⁷ Quis ille nunc vetus sermo apud memoriam Platonis de animarum reciproco discursu, quod hinc abeuntes eant illuc, & rursus huc veniant & viuant, & dehinc è vita abeant: rursus ex mortuis effici viuos? ³⁵⁸ Pythagoricus ut volunt quidam diuinus, Albinus ut existimo, aut Mercurij forsitan Ægyptij. Sed nullus sermo diuinus nisi Dei vnus, quo Prophetæ, quo Apostoli, quo ipse Christus intonuit: ³⁵⁹ multo antiquior Moyses etiam Saturno nongentis circiter annis, nedum pronepotibus eius, certè diuinior multo, qui decursus generis humani ab exordio mundi quoque per singulas natiuitates nominatim temporatimque digessit, satis probans diuinitatem operis ex diuinatione vocis. ³⁶⁰ Si verò Samius Sophista Platoni auctor est animarum de recidiuatu reuolubili semper ex alterna mortuorum atque viuientium suffectione, certè ille Pythagoras etsi bonus cetera, tamen ut hanc sententiam exstrueret, non turpi modo, verumetiam temerario mendacio incubuit. Cognosce qui nescis, & crede nobiscum: mortem simulat, subterraneo latitat, septenni se illic patientia damnat, inter ea quæ de posteris defunctis ad fidem rerum esset relaturus, ab vnica conscia & ministra matre cognoscit: ut satis sibi visus est corpulentiam interpolasse ad omnem mortui veteris horrorem, de adytis fallaciæ emergit, ut ab inferis redditus, quis non crederet reuixisse quem crediderat obisse? audiens præsertim ab eo quæ de posteris mortuis nisi apud inferos non videretur cognoscere potuisse sic ex mortuis viuos effici senior sermo est. quid enim si & iunior? neque veritas desiderat vetustatem, neque mendacium deuitat nouellitatem. Teneo planè falsum antiquitate generosum; quidni falsum, cuius testimonium quoque ex falso est? Quomodo credam non mentiri Pythagoram, qui mentitur ut credam? ³⁶¹ quomodo mihi persuadebit Æthalidem ³⁶² & Euphorbum, ³⁶³ & Pyrrhum piscatorem, ³⁶⁴ & Hermotimum, se retrò ante Pythagoram fuisse, ut persuadeat viuos ex mortuis effici, qui iterum se Pythagoram peierauit? Quanto enim credibilius ipse ex semetipso redisset in vitam, quam totiens alius atque alius, tanto & in durioribus sefellit, qui molliora mentitus est. Sed clypeum Euphorbi olim Delphis consecratum recognouit & suum dixit, & de signis vulgo ignotis probauit. ³⁶⁵ Respice ad Hypogeum eius, & si capit, crede. Nam qui talem commentus est stropham, cum iniuria bonæ valetudinis, cum fraude vitæ septennio excruciatæ infra terram inedia, ignauia, vmbra, cui tanti fuit fastidium cœli, quam non accesserit temeritatem, quam non tentauerit curiositatem, ut ad notam clypei illius perueniret? Quid autem si in historijs aliquibus occultioribus reperit? Quid si defectæ iam traditionis superstites aliquas famæ aurulas hausit? Quid si ab ædituo redempta clam inspectione cognouit? ³⁶⁶ Scimus etiam Magos elicere explorandis occultis ³⁶⁷ per catabolicos ³⁶⁸ & paredros, ³⁶⁹ & Pythonicos spiritus. Non enim & Pherecydes Pythagoræ magister his forsitan artibus diuinabat, ne dicam somniabat. Quid si idem dæmon in illo fuit, qui & in Euphorbo res sanguinis gessit? Denique qui se Euphorbum ex argumento clypei probat, cur neminem Troianorum commilitonum æquè recognouit? Nam & illi iam reuixissent, si viui ex mortuis fierent. ³⁷⁰ Mortuos quidem ex viuis effici constat, non ideo tamen & ex mortuis viuos. Ab initio enim viui priores, vnde ab initio æquè mortui posteriores: non aliundè quam ex viuis illis habuerant vnde proficiscerentur, dum ne ex mortuis isti non habuerint vnde magis deducuntur. Igitur si ab initio viui non ex mortuis, cur postea ex mortuis? Defecerat ille quicumque est originis fons? An formæ poenituit? & quomodo in mortuis salua est? Non quia ab initio mortui ex viuis, idcirco semper ex viuis? Aut enim in vtraque parte forma initij perseuerasset, aut in vtraque mutasset: ut si viuos ex mortuis postea fieri oportuerat, perinde oporteret etiam non ex viuis effici mortuos. Si non peræquare deberet fides institutionis, non vsquequaque contraria ex contrarijs reformari alternant. Et nos enim opponemus contrarietates nati & innati, visualitatis & cæcitat, iuuentæ & senectæ, sapientiæ & insipientiæ. Nec tamen ideo innatum de nato prouenire, quia contrarium ex contrario fiat. Nec visualitatem iterum ex cæcitate, quia de visualitate cæcitas accadat: nec iuuentam rursus de senectæ reuiuiscere, quia ex iuuenta senectæ marcescat: nec insipientiam ex sapientia denuò obtendi, quia ex insipientia sapientia acuatur. ³⁷¹ Hæc & Albinus Platoni suo veritus subtiliter quærit contrarietatum genera

Gen. 2.

Gen. 1.

C. xxiiii

C. xxix.

Ca. xxx

distinguere, quasi non & hæc tam absolutè in contrarietatibus posita sint, quàm & illa quæ ad sententiam magistri sui interpretantur, vitam dico & mortem. Nec tamen ex morte vita reddatur, quia ex vita mors deferatur. [372 Quid autem ad cetera respondebimus? Primò enim si ex mortuis viui, sicut mortui ex viuis, vnus omninò & idem numerus semper hæssisset omnium hominum, ille scilicet numerus qui primus vitam introisset. Priores enim ex mortuis viui, dehinc mortui ex viuis, & rursum ex mortuis viui. Et dum hoc semper ex iisdem, ita totidem semper qui ex iisdem. Nam neque plures aut pauciores exissent, quàm redirent. Inuenimus autem apud Commentarios etiam humanarum antiquitatum paulatim humanum genus exuberasse, 373 dum aborigines, vel vagi, vel extorres, vel gloriosi quique aucupant terras, vt Scythæ Parthicas, vt Menidæ Peloponnesum, vt Athenienses Asiam, vt Phryges Italiam, vt Phœnices Africam, dum solennes etiam migrationes, 374 quas *μετακίαι* appellant, consilio exonerandæ popularitatis, in alios fines examina gentis eructant. Nam & origines nunc in suis sedibus permanent, & alibi amplius gentilitatem fœnerauerunt. Certè quidem ipse orbis in pròptu est cultior de die, & instructior pristino. Omnia iam peruia, omnia nota, omnia negotio, solitudines famosas retrò fundi amœnissimi oblitterauerunt, syluas arua domuerunt, feras pecora fugauerunt, harenæ seruntur, saxa panguntur paludes eliquantur, tantæ vrbes quantæ non casæ quondam. Iam nec insulæ horrent, nec scopuli terrent; vbique domus, vbique populus, vbique respública, vbique vita. Summum testimonium frequentiae humanæ. Onerosi sumus mundo, vix nobis elementa sufficiunt, & necessitates arctiores, & querelæ apud omnes, dum iam nos natura non sustinet. 375 Reuera lues, & fames, & bella, & voragines ciuitatum pro remedio deputanda, tantumquam tonsura insolescentis generis humani: & tamen quum eiusmodi secures maximam mortaliū vim semel cædant, nunquam restitutionem eius viuos ex mortuis reducentem 376 post mille annos semel orbis expauit. Et hoc enim sensibile fecisset aqua vis amissionis & restitutionis, si viui ex mortuis fierent. Cur autem mille annis post, & non statim ex mortuis viui, quum si non statim superaretur quod erogatum in totum absumi periclitetur, præueniente restitutionem defectione: quia nec pariaisset commeatus hic vitæ miliario tempore longè scilicet breuior, & idcirco facilius antè extinguere quàm redaccendi. Igitur quæ hoc modo intercidisset, si viui ex mortuis fierent, quando non intercidit, non erit credendum viuos ex mortuis fieri. [377 Iam verò si ex mortuis viui, vtique singuli ex singulis. Singulorum ergo corporum animas, vt singulas in singula corpora reuerti oportuerat. 378 Porro si & binæ & trinæ & quinquæ vsque vno vtero resumuntur, non erunt ex mortuis viui, quia non singuli ex singulis. 379 Et hoc autem modo primordij forma signatur, quum & nunc plures animæ de vna proferuntur. Item quum varia ætate decedant animæ, cur vnà reuertuntur? Omnes enim ab infantia imbuuntur, qua infans reuertatur. quale est autem vt senex defunctus infans reuertatur? si decrescit foris anima retrograda ætate, quāto magis erat vt progressior reuertetetur mille post annis? Certè vel coætanea suæ mortis, vt æuum quod reliquisset, iterum recepisset. Sed & si eadem semper reuoluerentur, licet non corporum quoque formas easdem, licet non flatorum: tamen quoque fortes casam vel ingeniorum & studiorum & adiectionum pristinas proprietates secum referre deberent, quoniam tamen eadem haberentur, carentes his per quæ eadem probarentur. Vnde scias (inquis) an ita quidem fiat occultè, sed conditio miliarij cui interimat facultatem recensendi, qua ignorata & ibi reuertuntur. Atquin scio non ita fieri, quum Pythagoram, Euphorbum mihi opponis. Ecce enim Euphorbum mihi opponis, ecce enim Euphorbum militarem & bellicam animam satis constat vel de ipsa gloria clypeorum consecratorum: Pythagoram verò tam residem & imbellem, vt prælia tunc Græciæ vitans, Italiæ maluerit quietem Geometriæ & Astrologiæ & Musicæ deuotus, alienus studio & affectu Euphorbi. Sed & Pyrrus ille fallendis piscibus agebat, 380 Pythagoras contrà nec edendis, vt animalibus abstinens. Æthalides autem & Hermotimus 381 fabam quoque in pabulis communibus inruerat: Pythagoras verò ne per fabalia quidem transeundum discipulis suis tradidit. Quomodo ergo eadem animæ recuperantur, quæ nec ingenijs, nec institutis iam, nec victibus eadem probabuntur. Iam nunc de tanto Græciæ censu quatuor solæ animæ recensentur. Sed & quid vtique de solo Græciæ censu, vt non ex omni gente, ex omni ætate ac dignitate, ex omni denique sexu, 382 & *μετεμψύχοις* & *μετεστομάτοις* quotidie existant, cur solus Pythagoras alium atque alium se recognoscat, non & ego? aut si priuilegium Philosophorum est, & vtique Græcorum, 383 quasi non & Scythæ & Indi philosophentur, cur neminem se retrò meminit Epicurus, neminem Chrysippus, neminem Zeno, ne ipse quidem Plato, quem forsitan Nestorem credidissemus ob mella facundiæ.

C. xxxii [384 Sed enim Empedocles 385 quia se Deum delirarat, idcirco opinor dedignatus aliquem se heroum recordari, 386 Thamnus & piscis sui, inquit. 387 cur non magis & pepo tam insulsus, & chamæleon tam inflatus? Planè vt piscis, ne aliqua sepulturæ conditio reputesceret, assum se maluit in Æthnam præcipitando. Atque exinde in illo finita sit metemphatosis, vt æstiuæ cœna post assum. Perinde igitur & hic dimicemus necesse est aduersus portetiosorem præsumptionem, bestias ex hominibus & homines ex bestiis reuoluentem. 388 Viderint thamni, licebit, & lapathi, ne plus ridere quàm docere cogamur. Dicimus animam humanam nullo modo in bestias posse transferri, 389 etiam si secundum Philosophos ex elementitijs substantijs censeretur. Siue enim ignis anima, siue aqua, siue sanguis, siue spiritus

A spiritus, siue aër, siue lumen, recogitare debemus contraria quæque singulis speciebus animalia: ³⁹⁰ igni quidem ea quæ rigent; colubros, stelliones, salamandras, etiam quæcunque de æmulo producentur elemento, de aqua scilicet, perinde contraria, atque illa quæ arida & exucida: denique siccitatibus gaudent locustæ, papiliunculi, chamæleontes. ³⁹¹ Item contraria sanguini quæ carent purpura eius, cochleas, vermiculos, & maiorem piscium censum. ³⁹² Spiritui verò contraria quæ spirare non videntur, carentia pulmonibus & arterijs, culices, formicas, tineas, & hoc genus minutalia. ³⁹³ Item aëri contraria, quæ semper subterraneum & subaquaneum viuientia carent haustu eius. Res magis quam nomina noueris. ³⁹⁴ Item contraria lumini, quæ cæca in totum, vel solis tenebris habent oculos, talpas, vesperugines, noctuas. Hæc vt ex apparentibus & manifestis substantijs doceam. ³⁹⁵ Ceterum si & atomos Epicuri tenerem, & numeros Pythagoræ viderem, & Idæas Platonis offenderem, ³⁹⁶ & entelechias Aristotelis occuparem, inuenirem fors his quoque speciebus animalia, quæ nomine contrarietatis opponerem. Contedo enim, ex quacunque substantia supradicta constitisset humana anima, non potuisse eam in tam contraria vnicique substantiæ animalia reformari, & censum eis de sua translatione conferre, à quibus excludi ac respui magis haberet, quam amitti & capi nomine huius primæ contrarietatis, quæ substantiæ status diuersitatem cõmittit, tunc & reliquæ per consequentem ordinem cuiusque naturæ. Nam & sedes alias humana anima sortita est, & victus, & instructus, & sensus, & adfectus, & concubitus, & fœtus. item ingenia, tum opera, gaudia, tædia, vitia, cupidines, voluptates, valetudines, medicinas, suos postremo & vitæ modos, & exitus mortis. ³⁹⁷ Quomodo igitur illa anima quæ terris inherbat, nullius sublimitatis, nullius profunditatis intrepida, ascensu etiam scalarum fatigabilis, submersu etiam piscinarum strangulabilis, aëri postea insultabit in aquila, aut mari postea defultabit in anguilla? Quomodo item pabulis liberalibus & delicatis atque curatis educata, non dico paleas, sed spinas, & agrestes amaritudines frondiū, & bestias sterquiliniorum vermium etiā venena ruminabit, si in capram transferit, vel in coturnicem, immò & cadauerinam, immò & humanam, sui utique memor in vrsō & leone? Sic & cetera ad incongruentiam rediges, ne singulis perorandis immoremur. ³⁹⁸ Ipsius animæ humanæ quisquis modus, quæcunque mensura, quid faciet in amplioribus longè vel minoribus animalibus? Neceesse est enim & corpus omne anima compleri, & animam omnem corpore obducere. Quomodo ergo anima hominis complebit elephantum? quomodo item obducetur in culice? si tantum extenderetur aut contraheretur, profectò periclitabitur. Et ideò adijcio, quòd nulla ratione capax est huiusmodi translationis in animalia, nec modulis corporum, nec ceteris naturæ suæ legibus adæquantia. ³⁹⁹ Nunquid ergo demutabitur secundum qualitates generum, & vitam eorum contrariam humanæ vitæ, facta & ipsa contraria humanæ per demutationem? Enimuerò si demutationem capit amittens quod fuit non erit quæ fuit, & si quæ fuit, non erit, soluta est. ⁴⁰⁰ μετενομασία, non adscribenda scilicet ei animæ, quæ si demutabitur, non erit. Illius enim μετενομασία dicetur, quæcunque eā in suo statu permanendo pateretur. Igitur si nec mutari potest, ne non sit ipsa, nec permanere in statu, quia contraria non capit quæro adhuc causam aliquam fide dignam huiusmodi translationis. ⁴⁰¹ Nam etsi quidam homines bestiis adæquantur, pro qualitatibus morum, & ingeniorum, & adfectuum, quia & Deus, ⁴⁰² Ad similitudinem est, inquit, homo irrationabilibus iumentis: non ideò milui ex rapacibus fiet, & canes ex spurcis, & pantheræ ex acerbis, aut oues ex probis, & hirundines ex garrulis, & colubæ ex pudicis, quasi eadem substantia animæ ubique naturam suam in animalium proprietatibus repetat. Aliud est autem substantia, aliud natura substantiæ. Siquidem substantia propria est rei cuiusque, natura verò potest esse communis. Suscipe exemplum. Substantia est lapis, ferrum: duritia lapidis & ferri, natura substantiæ est. Duritia communicat, substantia discordat. Mollitia lanæ, mollitia plumæ, pariant naturalia earum, substantia non pariant. Sic & si sæua bestia vel proba vocetur homo, sed non eadem anima. Nam & tunc naturæ similitudo notatur, cum substantiæ dissimilitudo conspicitur. Ipsum enim quod hominem similem bestiæ iudicas, confiteris animam non eandem similem, similem dicendo non ipsam, sic & diuina pronuntiatio sapit, pecudibus adæquans hominem natura, non substantia. Ceterum nec Deus hominem hoc modo notasset, si pecudem de substantia nosset. [Etiam quum iudicij nomine vindicatur hoc dogma, quòd animæ humanæ pro vita & meritis genera animalium fortiantur, iugulandæ quæque in occisorijs, & subigendæ quæque in famulatorijs, & fatigandæ in operarijs, & fœdandæ in immundis, proinde honorandæ, & diligendæ, & curandæ, & adpetendæ in speciosissimis, & probissimis, & utilissimis & delicatissimis: & hic dicam: si demutantur, non ipsæ dispungentur quæ merebuntur. Et euacuabitur ratio iudicij, si meritorum decrit sensus. Decrit autem sensus meritorum, si status verterit animarum. Vertit autem status animarum, si non eadem perseuerauerint. Æquè si perseuerauerint in iudicium, ⁴⁰⁴ quod & Mercurius Ægyptius nouit, dicens animam digressam à corpore non refundi in animam vniuersi, sed manere determinatam, uti rationem (inquit) patri reddat eorum quæ in corpore gesserit. Volo iudicij utique diuini iustitiam, grauitatem, maiestatem, dignitatem recensere, si non sublimiore fastigio præsidet humana censura, plenior vtriusque sententiæ honore pœnarum & gratiarum, seuerior in vlciscendo, & liberalior in largiendo. Quid putas futuram animam homicidæ? aliquod credo pecus lanienæ & macello destinatum, ut perinde iuguletur, quia & ipsa iugulauerit; perinde decorietur, quia & ipsa despoliauerit; perinde in pabulum proponatur,

quia & ipsa bestiis infecerit os, quas in syluis & aruis trucidauerit. Si ita iudicabitur, nonne illa anima plus solatij quam supplicij relatura est? quod funus inter coccos pretiosissimos inuenit, ⁴⁰⁵ quod condimentis Apicianis & Iurconianis humatur, quod mensis Ciceronianis infertur, quod lancibus splendidissimis Syllanis effertur, quod exequias conuiuium patitur, quod à coequalibus deuoratur potius quam à miluis, & lupis, ut in hominis corpore tumultata, & in suum genus regressa resurrexisse videatur: exultans aduersus humana iudicia, si ea experta est. ⁴⁰⁶ Namque illa ficiarium varijs & exquisitis, etiam præter naturam eruditis feris dissipant, & quidem viuentem, immò nec facile morientem, curata mora finis ad plenitudinem poenæ. Sed etsi anima præfugerit, ultimo gladio, ne corpus quoque euaserit ferrum, nihilominus iugulo utroque confossis costisque transfixis, compensatio proprii facinoris exigitur. Inde in ignem datur, ut & sepultura puniatur. Aliter denique non licet, nec tamen tanta est rogi cura ut reliquias aliæ bestiæ inueniant: certè nec ossibus parcitur, nec cineribus indulgetur, nuditate plectendis. Tanta est apud homines homicidij vindicta, quanta ipsa quæ vindicatur natura. *Rom. 13.* Quis non præferat seculi iustitiam, quam & Apostolus non frustra gladio armata contestatur, quæ pro homine sæuendo religiosa est? Si ceterorum quoque scelerum mercedem cogitemus, patibula, viuicomburia, culleos, & vncos, & scopulos, cui non expediat apud Pythagoram & Empedoclem sententiam pati? Nam & qui laboribus atque seruitijs puniendi, in asinos utique & mulos recorporabuntur, quantum sibi de pistrinis & aquilegis rotis gratulabuntur, si metallorum, & ergastulorum, & operum publicorum, ipsorumque carcerum licet otiosorum, recordentur. Perinde qui integrè morati commendauerint iudici vitam, quæro præmia, sed potius inuenio supplicia. Nimirum magna merces bonis in animalia quæcunque restitui. ⁴⁰⁷ Pauum se meminit Homerus Ennio somniant: sed Poëtis nec vigilantibus credam. etsi pulcherrimus pauus, & quo velit colore cultissimus, sed tacent pinnae, sed displicet vox. Et Poëtæ nihil aliud quam cantare malunt. Damnatus est igitur Homerus in pauum, non honoratus. Plus de seculi remuneratione gaudebit, pater habitus liberalium disciplinarum, ut malit famæ suæ ornamenta, quam gaudeat. Age nunc, ut Poëtæ in pauos vel in cycnos transeant, si vel cycnis decora vox est; ⁴⁰⁸ quod animal indues viro iusto Deiocæ; quam bestiam integræ fœminæ Didoni? quam volucrem patientia, quam pecudem sanctimonia, quem piscem innocentia fortientur? Omnia famula sunt hominis, omnia subiecta, omnia mancipata. Si quid horum futurus est diminoratur illic ille cui ob merita vitæ imagines, statuae, & tituli, honores publici, priuilegia reprehenduntur, cui curia, cui populus suffragijs immolat. O iudicia diuina post mortem humanis mendiciora, cõtempribilia de poenis, fastidibilia de gratijs, quæ nec pessimi metuant, nec optimi cupiât: atque magis scelesti, quam sancti quique, properabunt illi, ut iustitiam seculi citius euadant, isti ut tardius eam capiant. Bene Philosophi docētis, vtiliter suadetis, leuiora post mortem supplicia vel præmia. Cùm si quod iudicium animas manet, grauius debeat credi in disputatione vitæ, quam in administratione: quia nihil plenius, quam quod extremius: nihil autem plenius, quam quod diuinius. ⁴⁰⁹ Deus itaque iudicabit plenius, quia extremius per sententiā æternam tam supplitij quam refrigerij, nec in bestias, sed in sua corpora reuertentibus animabus. Et hoc semel & in eum diem quem solus pater nouit, ut pendula expectatione sollicitudo fidei probetur, semper diē obseruans dum semper ignorat, quotidie timens quod quotidie sperat. *C. XXXIII* [⁴¹⁰ Nulla quidem ad hodiernum dementia huiusmodi sententia erupit sub nomine hæretico, quæ humanas animas refingat in bestias. Sed necessariè hanc quoque speciem intulimus & exclusimus, ut superioribus coherentem, quo perinde in pauone tunderetur Homerus, sicut in Pythagora Euphorbus: atque ita hac etiam metempsychosi siue metesomatosi repercussa, illa rursus cederetur quæ aliquid hæreticis subministravit. ⁴¹¹ Nam & Simon Samarites in Actis Apostolorum redemptor Spiritus sancti, posteaquam damnatus ab ipso cum pecunia sua, interitum frustra fleuit, cõuersus ad veritatis expugnationem, quasi pro solatio vltionis, fultus etiam artis suæ viribus, ad præstigias virtutis alicuius ⁴¹² Helenam quandā Tyriam de loco libidinis publicæ eadē pecunia redemit, dignam sibi mercedē pro Spiritu sancto: & se quidem fingit summū patrem, ⁴¹³ illam verò iniectionem suam primam qua eiecerat angelos & archangelos condere: huius eam propositi compotem exilisse de patre, & in inferiora desultasse: atque illic præuento patris proposito, angelicas potestates genuisse ignaras patris artificis mundi huius, ab his perinde animo retentam, ne digressa ea alterius genimina viderentur. Et id circò omni contumeliæ addictam, ut nusquam, discedere depreciam liberet, humanæ quoque formæ succidisse, velut vinculis carnis coercendam, ita multis æuis per alios ac alios habitus fœmininos volutatam etiam illam Helenam fuisse ⁴¹⁴ exitiosissimam Priamo, & Stesichori postea oculis, quem & excæcasset ob conuiuium carminis, dehinc reluminasset ob satisfactionem laudis. Proinde migrantem eam de corporibus in corpora, postrema dedecoratione sub titulo prostituisse Helenam viliorem. Hanc igitur esse ouem perditam, ad quam descenderit pater summus, Simon scilicet, & primum recuperata ea & reuēcta nescio humeris an feminibus, exinde ad hominum respexerit salutem, quasi per vindictam liberandorum ex illis angelicis potestatibus, quibus fallendis & ipse configuratus æquè hominibus & hominem ementitus, in Iudæa quidem filium, in Samaria verò patrem gesserit. O Helenam inter poëtās & hæreticos laborantem, tunc adulterio, nunc stupro infamem, nisi quod de Troia gloriofius eruitur quam de lupanari, mille nauibus de Troia, nec mille denarijs forsitan de lupanari. Erubescere

A besce Simon tardior in requirendo, inconstantior in retrahendo. At Menelaus statim insequitur amissam, statim reperit ereptam, decennij prælio extorquet, non latens, non fallens, non cauillabundus. Vereor ne ille magis pater fuerit, qui circa Helenæ recuperationē & vigilantius & audentius & diutius laborauerit. [415 Sed non tibi soli metempsychosis hanc fabulam instruxit, inde etiam Carpocrates vtitur 416 pariter Magus, 417 pariter fornicarius, etsi Helena minus, quidni? cum propter omnimodam diuinæ & humanæ disciplinæ euersionem constituendam recorporari animas adseuerauerit. Nulli enim vitam istam ratō fieri, nisi vniuersis, quæ arguunt eam, expunctis: quia non natura quid malum habetur, sed opinione. Itaque metempsychosin necessariē imminere, si non in primo quoque vitæ huius commeatu omnibus in licitis satisfiat. scilicet facinora tributa sunt vitæ. Ceterum totiens animam reuocari habere, quotiens minus quid intulerit, reliquatricem delictorum 418 donec exoluat nouissimum quadrantem, detrusa identidem in carcerem corporis. Huc enim temperat totam illam allegoriam Domini certis interpretationibus relucens, & primò quidem simpliciter intelligendam. 419 Nam & ethnicus homo aduersarius noster est, incedens in eadem via vitæ communis. Ceterum oportebat nos de mundo exigere, si cum illis conuersari non liceret. 1. Cor. 5. Huic ergo bonum animi præstes iubet. Diligite enim inimicos vestros (inquit) 420 orate pro male dicentibus vos, ne aliquo commercio negotiorum iniuria prouocatus, abstrahat te ad suum iudicem, & in custodiam delegatus da exsolutionem totius debiti arteris. 421 Tum si in diabolum transfertur aduersarij mentio ex obseruatione, comitante, cum illo quoque moneris eam inire concordiam, quæ deputetur ex fidei conuentione: pactus es enim renuntiare ipsi, & pompæ, & angelis eius. Conuenit inter vos de isto. Hæc erit amicitia obseruatio sponsioni, ne quid eius postea resumas, ex his quæ ei eierasti, quæ illi reddidisti, ne te ut fraudatorem, ut pacti transgressorem iudici Deo obijciat, 422 (sicuti eum legimus alibi sanctorum criminatorem, 423 & de ipso etiam nomine diaboli delatorem) & iudex te tradat angelo executionis, & ille te in carcerem mandet infernum, unde non dimittaris, 424 nisi modico quoque delicto mora resurrectionis expenso. Quid his sensibus aptius? quid his interpretationibus verius? Ceterum apud Carpocratem si omnium facinorum debitor anima est, quis erit inimicus & aduersarius eius intelligendus? credo mens melior, quæ illam in aliquid innocentia impegit, adigendam rursus, ac rursus in corpus, donec in nullo rea deprehendatur bonæ vitæ. 425 Hoc est ex malis fructibus bonam arborem intelligi, id est, ex pessimis præceptis doctrinam veritatis agnosci. Spero huiusmodi hæreticos Helia quoque inuadere exemplum, tanquam in Ioanne sic representati, ut metempsychosin patrocinetur pronuntiatio Domini: Helias iam venit, & non cognouerunt eum. Et alibi: 426 Et si vultis audire, hic est Helias qui venturus est. Nunquid ergo & Iudæi ex opinione Pythagorica consulebant Ioannem, Tu es Helias, & non ex prædicatione diuina: 427 Et ecce mittam vobis Heliam Thesbiten. Sed enim metempsychosis illorum reuocatio est animæ iam pridem morte functæ, & in aliud corpus iteratæ. Helias autem non ex decessione vitæ, sed ex translatione venturus est, nec corpori restituendus, de quo non est exemptus, sed mundo reddendus, de quo est translatus, non ex postliminio vitæ, sed ex supplemento Prophetiæ, idem & ipse & sui nominis & sui hominis. 428 Sed quomodo Helias Ioannes? habes angeli vocem: Et ipse (inquit) præcedet coram populo in virtute & in spiritu Helia, non in anima eius, nec in carne. Hæc enim substantiæ sui cuiusque sunt hominis. Spiritus verò & virtus extrinsecus conferuntur ex Dei gratia, ita & transferri in alterum possunt ex Dei voluntate, ut factum est retrò de Moysi spiritu. [429 In has quæstiones inde opinor excessimus, quò nunc reuertendum est. Constitueramus animam in ipso, & ex ipso feri homine, & vnum esse à primordio semen, sicut & carnis in totum generis examen, 430 propter æmulas scilicet opiniones Philosophorum & hæreticorum, & illum sermonem Platonis veterosum. Nunc ordinem sequentium exinde tractatum teximus. Anima in vtero seminata pariter cum carne, pariter cum ipsa sortitur & sexum, ita pariter ut in causâ sexus neutra substantia teneatur. Si enim in feminibus vtriusque substantiæ aliquam intercapedinem eorum conceptus admitteret, ut aut caro, aut anima prior seminaretur, esset etiam sexus proprietatem alteri substantiæ adscribere per temporalem intercapedinem seminum: ut aut caro animæ, aut anima carni inculperet sexum: 431 quoniam & Appelles, non pictor, sed hæreticus, ante corpora constituens animas viriles ac muliebres, sicut à Philomena didicit, vtrique carnem ut posteriorem ab anima facit accipere sexum. Et qui animā post partum carni superducunt, vtrique antè formatæ mærem aut sceminam de carne sexum præiudicant animæ Vtriusque autem substantiæ indiscreta semina & vnita suffusio eorum communem subeunt generis euentum, 432 qua lineas duxerit quæcunque illa est ratio naturæ. Certè & hic se primordiorum forma testatur, quum masculus temporius effingitur, prior enim Adam: scemina aliquanto seriùs, posterior enim Eva. Ita diu caro informis est, qualis ex Adæ latere decerpta est, animal tamen & ipsa iam, quia & illam tunc Adæ portionem animal agnoscam. 433 Ceterum & ipsam Dei adflatus animasset, si non ut carnis, ita & animæ ex Adam tradux fuisset in scemina. [434 Omnem autem hominis in vtero ferendi, struendi, fingendi paraturam 435 aliqua vtrique potestas diuinæ voluntatis ministra modulatur, quamcunque illam rationem agitare sortita. Hæc æstimando 436 etiam superstitio Romana Deam finxit Alemonam alendi in vtero fœtas. Et Nonam & Decimam à sollicitioribus

mensibus, & Partulam, quæ partum gubernet, & Lucinam, quæ producat in lucem: nos officia di-
 uina angelos credimus. Ex eo igitur fœtus in vtero homo, à quo forma completa est. ⁴³⁷ Nam &
Exod. 21. Moyſi lex tunc abortus reum talionibus iudicat, quum iam hominis est cauſa, quum iam illi vi-
 tæ & mortis ſtatus deputatur, quum & fato iam inſcribitur, & ſi adhuc in matre viuendo, cum
Exod. 20. matre plurimum communicat ſortem. Dicam aliquid & de temporibus animæ naſcentis, vt ordinem
 decurram: ⁴³⁸ legitima natiuitas ferme decimi menſis ingreſſus eſt. Qui numeros ratiocinantur, & ⁴³⁹
Gen. 2. decurſalem numerum, vt exinde reliquorum parentum colunt, denique perfectorem natiuitatis hu-
 manæ. Ego ad Deum potius argumentabor hunc modum temporis, vt decem menſes decalogo ma-
 gis inaugurent hominem, vt tanto temporis numero naſcamur, quanto diſciplinæ numero renāſci-
Matth. 21. mur. Sed & cum ſeptimo menſe natiuitas plena eſt, facilius quàm octauo, honorem ſabbati agno-
 ſcam, vt quoto die dedicata Dei conditio, toto menſe interdum producat Dei imago. Con-
 ceſſum eſt properare natiuitati, & tamen idoneè occurrere in hebdomadem, in auſpicia reſurrectio-
 nis, & requietis, & regni: ideò ogdoas non creat. tunc enim nuptiæ non erunt. Societatem car-
 nis atque animæ iam dudum commendauimus à concreione ſeminum ipſorum vſque ad figmenti
 perfectionem. Proinde nunc & à natiuitate defendimus, imprimis quòd ſimul creſcunt, ſed diuer-
 ſa ratione pro generum conditione, caro modulo, anima ingenio, caro habitu, anima ſenſu. Ce-
 terum animam ſubſtantia creſcere negandum eſt, ne etiam decreſcere ſubſtantia dicatur, atque ita &
 defectura credatur. ⁴⁴⁰ Sed vis eius in qua naturalia peculia conſita retinentur, ſaluo ſubſtantia
 modulo, quo à primordio inflata eſt, paulatim cum carne producit. Conſtitue certum pondus au-
 ri vel argenti rudem adhuc maſſam, collectus habitus eſt illi, & futuro interim minor, tamen con-
 tinens intra lineam moduli totum quod natura eſt auri vel argenti. Dehinc cum in laminam maſſa la-
 xatur, maior efficitur initio ſuo per dilatationem ponderis certi, non per adiectionem, dum exten-
 ditur, non dum augetur. Et ſic quoque augetur dum extenditur: licet enim habitu augeri, cum ſta-
 tu non licet. Tunc & ſplendor ipſe prouehitur auri vel argenti, qui fuerat quidem & in maſſa, ſed
 obſcurior, non tamen nullus. Tunc & alij atq; alij habitus accedunt pro facilitate materiæ, qua duxerit
 eam qui agit, nihil conferens modulo, niſi effigiem. Ita & animæ clementa reputanda, non ſubſtantia,
C. xxxviii ſed prouocatiua. ⁴⁴¹ Quanquam autem & retrò præſtruxerimus omnia naturalia animæ ipſi ſubſtantia
 ineſſe pertinentia ad ſenſum & intellectum, & ex ingenito animæ cenſu, ſed paulatim per ætatis ſpatia pro-
 cedere, & variè per accidentia euadere, pro artibus, pro inſtitutis, pro locis, pro dominatricibus pote-
 ſtatibus: quod tamen faciat ad carnis animæque propositam nunc ſocietatem, pubertatem quoque
 animalem cum carnali dicimus conuenire, pariterque & illam ſuggeſtu ſenſuum, & iſtam proceſſu
 membrorum exſurgere à quartodecimo ferè anno: ⁴⁴² non quia Aſclepiades inde ſapientiam ſuppu-
 tat, nec quia iura ciuilia ab hinc agendis rebus adtemperant, ſed quòd & hæc de primordio ratio eſt.
Gen. 3. Si enim Adam & Eua ex agnitione boni & mali pudenda tegere ſenſerunt, ex quo idipſum ſentimus
 agnitionem boni & mali profiteri. Ab hiſ autem annis & ſuffuſior & veſtitiſ ſexu eſt, & concu-
 piſcentia oculis arbitris vtitur, & communicat placitum, & intelligit quæ ſint, & fines ſuos ad inſtar
 ficulneæ contagionis prurigne accingit: & hominem de paradifo integritatis educit, exinde ſcabida
 etiam in ceteras culpas & delinquendi non naturales, cum iam non ex inſtituto naturæ, ſed ex vitio
G. 2. Ceterum propriè naturalis concupiſcentia vnica eſt alimentorum ſolummodò, quam Deus in pri-
Gen. 9. mordio contulit. ⁴⁴³ Ex omni ligno (inquit) edetis. Et ſecundæ poſt diluuium genituræ ſuper menſus
 eſt, Ecce dedi vobis omnia in eſcam tanquam holera ſceni. proſpectum non tam animæ quàm carni
 etſi propter animam. ⁴⁴⁴ Auferenda eſt enim argumentatoris occaſio, qui quòd anima deſidera-
 re videatur alimenta, hinc quoque mortalem eam intelligi cupit, quæ cibis ſuſtineatur deni-
 que derogatis eis euigſcat poſtremo ſubtractis intercitat. Porro non ſolum proponendum eſt quif-
 nam ea deſideret, ſed & cui, & ſi propter ſe, ſed & cur, & quando, & quonam vſque? tum quod
 aliud eſt, natura deſiderare, aliud neceſſitate, ſecundum proprietatem, aliud in cauſam. Deſidera-
 bit igitur cibos anima, ſibi quidem ex cauſa neceſſitatis, carni verò ex natura proprietatis. Certè enim
 domus animæ caro eſt, & inquilinus carnis anima. Deſiderabit itaque inquilinus ex cauſa, & neceſſi-
 tate huius nominis profutura domui, toto inquilinatus ſui tempore, non vt ipſe ſubſtruendus, nec
 vt ipſe gloriandus, nec vt ipſe tibicinandus, ſed tantum modò continendus: quia non aliter con-
 tineri poſſit quàm domo ſulta. Alioquin licebit animæ dilapſa domo ex deſtitutione priorum
 ſubſidiſ in columbia abire, habenti ſua firmamenta & propriæ conditionis alimenta, immortalitatem,
C. xxxix rationalitatem, ſenſualitatem, intellectualitatem, arbitrij libertatem. ⁴⁴⁵ Quæ omnia na-
 tiuitus animæ conlata idem qui in primordio inuidit, nunc quoque obumbrat atque deprauat quo-
 minus aut vtrò proſpiciantur, aut quā oportet adminiſtrentur. Cui enim hominum non adhærebit
 ſpiritus nequam, ab ipſa etiam ianua natiuitatis animas aucupabundus, vel qua inuitatus, ⁴⁴⁶ tota illa
 puerperij ſuperſtitione? Ita omnes idololatria obſtetrice naſcuntur, dum ipſi adhuc vteri in ſulis apud
 idola conſectis redimiti, genimina ſua dæmoniorum candidata profitentur, ⁴⁴⁷ dum in partu Luci-
 næ & Dianæ eiulatur, ⁴⁴⁸ dum per totam hebdomadam Iunoni menſa proponitur ⁴⁴⁹ dum vl-
 tima die fata ſcribunda aduocantur, dum prima etiam conſtitutio infantis ſuper terram ⁴⁵⁰ Statinae
 Deæ

A Dea sacrum est. Quis non exinde aut totum filij caput reatui vouet, aut aliquem excipit crinem, aut tota nouacula profecat, aut sacrificio obligat, aut sacro obsignat, pro gentica, pro auita, pro publica, aut priuata deuotione. Sic igitur & Socratem puerum adhuc spiritus dæmonicus inuenit. Sic & omnibus genij deputantur ⁴⁵⁶ quod dæmonum nomen est, adeo nulla ferme natiuitas munda est, utique ethnicorum. Hinc enim & Apostolus ex sanctificato alterutro sexus sanctos procreari ait, tam ex seminis prerogatiua quam ex institutionis disciplina. ⁴⁵⁷ Ceterum (inquit) immundi nascerentur, quasi designatos tamen sanctitatis, ac per hoc etiam salutis, intelligi volens fidelium: filios ut huius spei pignora matrimonijs quæ retinenda censuerat patrocinauerunt. Alioquin meminerat Domini-
eæ definitionis, Nisi quis nascatur ex aqua & spiritu, non introibit in regnum Dei, id est non erit sanctus. ⁴⁵⁸ Ita omnis anima eousque in Adam censetur, donec in Christo recensatur: tamdiu immunda, quamdiu recensatur. Peccatrix autem, quia immunda recipiens ignominiam suam ex carnis societate. Nam etsi caro peccatrix, ⁴⁵⁹ secundum quam incedere prohibemur, cuius opera dam-
nantur concupiscentis aduersus spiritum, ob quam carnales notantur infamia, ⁴⁶⁰ non tamen suo no-
mine caro infamis. Neque enim de proprio sapit quid, aut sentit, ad suadendam vel imperandam peccatellam: quidni quæ ministerium est? Et ministerium, non quale seruus vel minor amicus animalis nomine, sed quale calix vel quid aliud eiusmodi corpus, non anima. Nam & calix ministerium fitientis est, nisi tamen qui sitit, calicem sibi accommodarit, nihil calix ministrabit. ⁴⁶¹ Adeo nulla proprietas hominis in choico, nec ita caro homo tanquam alia vis animæ, & alia persona, sed res est alterius planè substantiæ, & alterius conditionis, addita tamen animæ ut suppellex, ut instrumen-
tum in officina vitæ. Caro igitur increpatur in scripturis, quia nihil anima sine carne in operatione li-
bidinis, gulæ, vinolentiæ, læuitiæ, idololatriæ, ceterisque carnalibus non sensibus, sed effectibus. ⁴⁶² Denique sensus delictorum, etiam sine effectibus imputari solent animæ. Quæ viderit mulierem
B ad concupiscentiam, iam adulterauit in corde. Ceterum quid caro sine anima, perinde in operatio-
ne probitatis, iustitiæ, tolerantiae, pudicitiae. Porro quale est, ut cui nec bona documenta pro-
pria subscribas, ei crimina adpingas? sed ea per quam delinquitur, conuenitur, ut illa à qua de-
linquitur, oneretur, etiam in ministerij accusationem. Grauior inuidia est in præsidem, cum officia
pullantur: plus caditur qui iubet, quando nec qui obsequitur, excusatur. ⁴⁶³ Malum igitur animæ,
præter quod ex obuentu spiritus nequam superstruitur, ex originis vitio antecedit, ⁴⁶⁴ naturale quo-
dammodo. Nam ut diximus, naturæ corruptio alia natura est, habens suum Deum & patrem, ipsum
scilicet corruptionis auctorem: ut tamen insit & bonum animæ, illud principale, illud diuinum at-
que germanum, & propriè naturale. Quod enim à Deo est, non tam extinguitur, quam ob-
umbratur. Potest enim obumbrari, quia non est Deus; extingui non potest, quia à Deo est.
Itaque sicut lumen aliquo obstaculo impeditum manet, sed non comparet, si tanta densitas obsta-
culi fuerit: Ita & bonum in anima à malo oppressum pro qualitate eius, aut in totum vacat occulta sa-
lute, aut qua datur radiat inuenta libertate. Sic pessimi & optimi quidam, & nihilominus vnum om-
nes animæ genus: sic & in pessimis aliquid boni, & in optimis nonnihil pessimi. Solus enim Deus si-
ne peccato, ⁴⁶⁵ & solus homo sine peccato Christus, quia & Deus Christus. Sic & diuinitas ani-
mæ in præfagia erumpit ex bono priore, & conscientia Dei in testimonium prodit. ⁴⁶⁶ Deus bo-
nus est, Deus videt, & Deo commendo: propterea nulla anima sine crimine, quia nulla sine
boni semine. Proinde cum ad fidem peruenit reformata ⁴⁶⁷ per secundam natiuitatem ex aqua
C & superna virtute, detracto corruptionis pristinae aulaeo totam lucem suam conspicit. Excipi-
tur etiam à spiritu sancto, sicut in pristina natiuitate à spiritu profano. Sequitur animam nubem-
tem spiritui caro, ut dotale mancipium, & iam non animæ famula, sed spiritus. O beatum con-
nubium, si non admiserit adulterium. ⁴⁶⁸ De morte iam superest, ut illic materia ponat, ubi ipsa ani-
ma consummat. ⁴⁶⁹ quanquam Epicurus vulgari satis opinione negarit mortem ad nos pertinere.
Quod enim dissoluitur (inquit) sensu caret, & quod sensu caret, nihil ad nos. Dissoluitur autem & caret
sensu, non ipsa mors, sed homo, qui eam patitur. At ille ei dedit passionem, cuius est actio. Quod
si hominis est pati mortem dissolutricem corporis, & peremptricem sensus, quam ineptum ut tan-
ta vis ad hominem non pertinere dicatur. ⁴⁷⁰ Multo coactius Seneca: Post mortem (ait) omnia fi-
niantur, etiam ipsa. Hoc si ita est, iam & mors ad semetipsam pertinebit, si & ipsa finitur. Eo ma-
gis ad hominem, in quo inter omnia finiendo, & ipsa finitur. Mors nihil ad nos, ergo & vita ni-
hil ad nos. Si enim quo dissoluimur præter nos, etiam quo compingimur extra nos. Si ademptio
sensus nihil ad nos, nec adeptio sensus quicquam ad nos: sed mortem quoque interimat, quia & ani-
mam in nobis ut depositum habitat. & ut de alia prouincia animæ, ita de morte tractabitur, ad quam
vel ipsi pertinemus, si ad nos illa non pertinet. ⁴⁷¹ Denique nec speculum eius somnus, aliena materia
est. ⁴⁷² De somno prius disputemus: post, mortem qualiter anima decurrat. ⁴⁷³ Non utique extrana-
turale est somnus, ut quibusdam Philosophis placet, cum ex his cum deputant causis, quæ præter natu-
ram haberi videntur. ⁴⁷⁴ Stoici somnum resolutionem sensus vigoris affirmant, ⁴⁷⁵ Epicurei di-
minutionem spiritus animalis, ⁴⁷⁶ Anaxagoras cum Xenophane defetiscentiam, ⁴⁷⁷ Empedocles
& Parmenides refrigerationem, Strato segregationem consati spiritus, Democritus indigentiam

Ioan. 3.
CA. XL.
Rom. 5.

Matth. 5.

C. XLI.

CA. XLII

C. XLIII.

spiritus, ⁴⁷³ Aristoteles marcorem circumcordialis caloris. Ego me nunquam ita dormisse præsumo, D
 ut ex his aliquid agnoscam. Neque enim credendum est, defetiscentiam esse somnum, contrarium
 potius defetiscentiæ, quam scilicet tollit. Siquidem homo somno magis reficitur quàm fatigatur. Por-
 rò nec semper ex fatigatione concipitur somnus, & tamen cum ex illa est, illa iam non est. Sed nec re-
 frigescientiam admittam, aut marcorem aliquem caloris, cum adeò corpora somno concalescant: &
 dispensatio ciborum per somnum non facile procederet calore properabili, & rigore tardabili, si som-
 no refrigeraremur. Plus est, quòd etiam sudor digestionis æstuantis est index. Deniq; concoquere di-
 eimur, quod, quod caloris non frigoris operatio est. Proinde deminutionem animalis spiritus, aut
 indigentiam spiritus, aut segregationem confati spiritus; immortalis anima non sinit credi. Perit ani-
 ma si minoratur. Superest si fortè cum Stoicis resolutionem sensualis vigoris somnum determinemus
 quia corporis solius quietem procuret, non & animæ. Animam enim ut semper mobilem & semper
 exercitam nunquam succedere quieti, alienæ scilicet à statu immortalitatis: nihil enim immortale fi-
 nem operis sui admittit. somnus autem finis est operis. Deniq; corpori cui mortalitas competit ei soli
 quies sine operis adulatur. Qui ergo de somni naturalitate dubitabit, habet quidem Dialecticos in
 dubium deducentes totam naturalium & extranaturalium discretionem, ut & quæ putauerit citra na-
 turam esse, naturæ vindicati sciat posse, à qua ita esse sortita sunt, ut citra eam haberi videantur, & utri-
 que aut natura omnia, aut nulla natura. Apud nos autem id poterit audiri, quod Dei contemplatio
 suggerit auctoris omnium de quibus quæritur. Credimus enim si quid est natura, rationale aliquod
 opus Dei esse. ⁴⁷⁴ Porro somnum ratio præit, tam aptum, tam utilem, tam necessarium, ut absque il-
 lo nulla anima sufficiat, recreatorem corporum, redintegratorem virium, probatorem valetudinum,
 paccatorem operum, medicum laborum, cui legitimè fruendo dies cedit, nox legem facit, auferens
 rerum etiam calorem. Quòd si vitale, salutare, auxiliare somnus, nihil eiusmodi non rationale, nihil
 non naturale. Sic & Medici omne contrarium vitali, salutari, auxiliari extra naturæ cardines rele-
 gant. ⁴⁷⁵ Nam & æmulas somno valetudines, phreneticam atque cardiacam, præter naturam iudican-
 do, naturalem somnum præiudicauerunt: ⁴⁷⁶ etiam in lethargo non naturalem notantes, testimonio
 naturali respondent, cum in suo temperamento est. Omnis enim natura, aut defraudatione, aut enor-
 mitate rescinditur, proprietate mensuræ conservatur. Ita naturale erit statu, quod non naturale effici
 potest decessu vel excessu. Quid si esum & potum de naturæ sortibus eximas? ⁴⁷⁷ nam & in his plurima
 somni paratura est. Certè his à primordio naturæ suæ homo imbutus est: si apud Deum discas, ⁴⁷⁸ il-
 le fons generis Adam antè ebibit soporem, quàm sitiit quietem. Antè dormit quàm laborauit, immò
 quàm & edit, immò quàm & profatus est, ut videant naturalem indicem somnum omnibus naturali-
 bus principalem. Inde deducimur etiam imaginem mortis iam tunc eum recensere. ⁴⁷⁹ Si enim
 Adam de Christo figurabat, somnus Adæ mors erat Christi dormituri in mortem, ut de iniuria perin-
 de lateris eius vera mater viuientium figuraretur Ecclesia. Ideò & somnus tam salutaris, tam rationalis
 etiam in publicæ & communis iam mortis effingitur exemplar. Voluit enim Deus & aliàs nihil sine
 exemplaribus in sua dispositione molitus, ⁴⁸⁰ paradigmata Platonico plenius humani vel maximè ini-
 tij ac finis lineas quotidie agere nobiscum, manum porrigens fidei facilius adiuuandæ per imagines
 & parabolas, sicut sermonum, ita & rerum. Proponit igitur tibi corpus amica vi soporis elisum, blan-
 da quietis necessitate prostratum, immobile situ, quale ante vitam iacuit, & quale post vitam iacebit
 ut testationem plasticæ & sepulturæ, expectans animam quasi nondum conlatam, & quasi iam ere-
 ptam. Sed & illa sic patitur ut alibi agere videatur dissimulatione præsentis futuram absentiam edi-
 fcens: & tamen interim somniat, nec quiescit, nec ignauescit omnino, nec naturam immortalitatis
 seruam soporis addicit. Probat se mobilem semper; terra, mari peregrinatur negotiatur, agitur la-
 borat, ludit, dolet, gaudet licita atque illicita persequitur, ostendit quòd sine corpore etiam pluri-
 mum possit, quòd & suis instructa sit membris, sed nihilominus necessitatem habeat rursus corporis
 agitandi. Ita cum euigilauerit corpus redditum officijs eius, ⁴⁸¹ resurrectionem mortuorum tibi adfir-
 mat. Hæc erit somni & ratio naturalis, & natura rationalis. Etiam per imaginem mortis fidem initiaris,
 C.XLIV. spè meditaris, discis mori & viuere, discis vigilare dum dormis. [⁴⁸² Ceterū de Hermotimo, Anima (ut
 aiunt) in somno carebat, quasi per occasionē vagaturi hominis proficiscente de corpore. vxor hoc pro-
 didit. inimici dormientem naçi pro defuncto cremauerunt. Regessa anima, tardiùs credo, homici-
 dium sibi imputauit. Ciues Clazomenij Hermotimum templo consolantur. Mulier non adit, ob no-
 tam vxoris. quorsum istud? ut quia non facile est vulgo existimare ⁴⁸³ secessionem animæ esse somnum,
 hoc quoque Hermotimi argumento credulitas suborneretur: genus fuerat grauioris aliquanto soporis,
⁴⁸⁴ ut de incubone præsumptio est, vel de ea valetudinis labe quam Soranus opponit, excludens incu-
 bonem, aut tale quid vitij, ⁴⁸⁵ quòd etiam Epimenidem in fabulam impegit quinquaginta penè annos
 somniculosum. Sed & Neronem Suetonius, & Thrasimedem ⁴⁸⁶ Theopompus, negant vnquam
 somniasse: nisi vix Neronem in vltimo exitu post pauores suos. Quid si & Hermotimus ita fuit, ut
 otium animæ nihil operantis in somnis diuortium crederetur, omnia magis coniectes, quàm istam
 licentiam animæ sine morte fugitiuæ, & quidem ex forma continuam. Si enim tale quid semel
 accidere dicatur, ut deliquium solis aut lunæ, ita & animæ, sanè persuaderet diuinitus factum.
 Congruere

A Congruere enim hominem seu moneri, seu terreri, adeo velut fulgure rapido momentaneae mortis ictu: si non magis in proximo esset, somnium credi, quod vigilianti potius accidere deberet, si non somnium magis credi oporteret. [487 Tenemur hic de somnijs quoque Christianam sententiam expromere, ut de accidentibus somni; sed non modicis iactationibus animae, quam ediximus negotiosam, & exercitam semper ex perpetuitate motationis, quod diuinitatis & immortalitatis est ratio. Igitur cum quies corporalibus euenit, quorum solatium proprium est, vacans illa a solatio alieno non quiescit, & si caret opera membrorum corporalium, suis vitur. Concipe gladiatorem sine armis, vel aurigam sine curriculis, gesticulantes omnem habitum artis suae atque conatum: pugnatur, certatur, sed vacua iactatio est, nihilominus tamen fieri videntur, quae fieri tamen non videntur. Actum enim fiunt, effectu vero non fiunt. 488 Hanc vim extasin dicimus, excessum sensus, & amentiae instar: sic & in primordio somnus cum extasi dedicatus, Et misit Deus extasin in Adam, & obdormiuit: somnus enim corpori prouenit in quietem, extasis animae accessit aduersus quietem, & inde iam forma somni extasi misceus, & natura de forma. Denique & oblectamur, & contristamur, & conterremur in somnijs, quam adfectu & anxie & passibiliter: cum in nullo permoueremur a vauis scilicet imaginibus, 489 si compotes somniaremus. Denique & bona facta gratuita sunt in somnis, & delicta secunda: 490 non magis enim ob stupri visionem damnabimur, quam ob martyrij coronabimur. Et quomodo, inquis, memor est somniorum anima, scilicet quam compotem esse non licet? hoc erit proprietates amentiae huius: quia non fit ex corruptela bonae valetudinis, sed ex ratione naturae: nec enim exterminat, sed auocat mentem. Aliud est concutere, aliud mouere, aliud euertere, aliud agitare. Igitur quod memoria suppetit, sanitas mentis est: quod sanitas mentis, salua memoria stupet, amentiae genus est. Ideo non dicimur furere, sed somniare: ideo & prudentes, si quando sumus: sapere enim nostrum licet obumbretur, non tamen extinguitur, nisi quod & ipsum potest videri vacare tunc. Extasin autem hoc quoque operari de suo proprio, ut sic nobis sapientiae imagines inferat, quemadmodum & erroris. [491 Ecce rursus urge-
B mur etiam de ipsorum somniorum retractatu, quibus anima iactatur, exprimere: & quando perueniemus ad mortem: & hic dixerim, cum Deus dederit: nullae longae morae eius quod eueniet. 492 Vana in totum somnia Epicurus iudicauit, liberans a negotijs diuinitatem, & dissoluens ordinem rerum, & in passivitate omnia spargens, ut euentui exposita, & fortuita. Porro si ita est, ergo erit aliquis & veritatis euentus, quia non capit solam eam euentui omnibus debito eximi. 493 Homerius duas portas diuisit somnijs, corneam veritatis, fallaciae eburneam. Respicere est enim, inquit, per cornu, ebur autem caecum est. 494 Aristoteles maiore sententiam mendacio recitans, agnoscit & verum. 495 Telmessenses nulla somnia euacuant, imbecillitatem coniectationis incusant. 496 Quis autem tam extraneus humanitatis, ut non aliquam aliquando visionem fidelem senserit? pauca de insignioribus perstringens, Epicuro pudorem imperabo. 497 Aftyages Medorum regnator quod filiae Mandanae adhuc virginis vesicam in diluuium Asiae fluxisse somnio viderit, Herodotus refert. Item anno post nuptias eius ex hisdem locis vitem exortam toti Asiae incubasse. 498 Hoc etiam Charon Lampacenus Herodoto prior tradit, qui filium eius tanto operi interpretati sunt, non fefellerunt. Siquidem Asiam Cyrus & merfit & pressit. 499 Philippus Macedo nondum pater, Olympiadis uxoris naturam obsignasse viderat anulo, leo erat signum, crediderat praefusam genituram, opinor quia leo semel pater est. 500 Aristodemus vel Aristophon coniectans, immo nihil vacuum obsignari, filium & quidem maximi impetus portendi. Alexandrum qui sciunt, leonem anuli recognoscunt: 501 Ephorus scribit. 502 Sed & Dionysij Siciliae tyrannidem Himeræa, quaedam somniauit, 503 Heraclides prodidit. 504 Et Seleuco regnum Asiae Laodice mater nondum cum enixa prauidit, Euphorion prouulgauit. 505 Mithridatem quoque ex somnio Ponti potitum a Strabone cognosco. 506 Et Balaridem Illyricum a Molosis usque Macedoniam ex somnio dominatum de Callisthene discisco. Nouerunt & Romani veritatis huiusmodi somnia. 507 Reformatorem imperij, puerulum adhuc & priuatum loci, & Iulium Octauium tantum, & sibi ignotum Marcus Tullius iam & Augustum & ciuiliu turbinu sepulchrum de somnio norant. In Vitellij commentarijs conditum est. Nec hac sola species erit summarum praedicatrix potestatum, sed & periculu & exitiorum: 508 ut quum Caesar in praedium perduellium Bruti & Cassij Philippis aeger alias maiestatem, alias discrimen ab hostibus relaturus, Artorij visione destituto tabernaculo euadit: 509 ut quum Polycrati Samio filia crucem prospicit 510 de solis vngue 511 & lauacro Iouis. Reuelantur & honores & ingenia per quietem: praestantur & medelae, produntur & furta, conferuntur & thesauri. 512 Ciceronis denique dignitatem, paruuli etiam nunc, gerula iam sua inspexerat. 513 Cycnus de sinu Socratis demulcens homines, discipulus Plato est. 514 Cleonymus Pictes ab Achille curatur in somnijs. 515 Coronam auream quum ex arce Athenae perdidissent, Sophocles tragicus somniando redinuenit. 516 Neoptolemus tragædus, apud Rhe-teum Troiae sepulchrum Aiace, monitus in somnis, ab ipsa ruina liberatur; & quum lapidum senia deponit, diues inde auro redit. 517 Quanti autem Commentatores & adfirmatores in hanc rem, 518 Artemon, 519 Anthiphon, 520 Strato, 521 Philochorus, 522 Epicharmus, 523 Serapion, 524 Cratippus, & 525 Dionysius Rhodius, 526 Hermippus, tota saeculi litteratura. Solum si forte ridebo, qui se existimauit

persuasurū quod prior omnibus Saturnus somniarit: nisi si & prior omnibus vixit. Aristoteles, ignosce
 ridenti. Ceterū Epicharmus etiam summum apicem inter diuinationes somnijs extulit cum Philo-
 choro Atheniensi.⁵²⁸ Nam & oraculis hoc genus stipatus est orbis.⁵²⁹ vt Amphiarai apud Orōpū⁵³⁰ Am-
 philochi apud Mallum,⁵³¹ Sarpedonis in Troade,⁵³² Trophonij in Bœotia,⁵³³ Mopsi in Cilicia,⁵³⁴ Her-
 mione in Macedonia,⁵³⁵ Pasiphaæ in Latonica. Cetera cum suis & originibus & ritibus & relatoribus
 cum omni deinceps historia somniorum Hernippus Beritenſis quinione voluminum satiatissimè ex-
 hibebit.⁵³⁶ Sed & Stoici Deum malunt prouidentissimum humanæ institutioni inter cetera præsidia
 diuinatricum artium & disciplinarum; somnia quoque nobis indidisse, peculiare solatium naturalis
 oraculi. Hæc quantum ad fidem somniorum à nobis quoque consignandam, & aliter interpretan-
 dam.⁵³⁷ Nam de oraculis etiam ceteris, apud quæ nemo dormitat, quid aliud pronuntiabimus,
 quàm dæmonicam esse rationem eorum spirituum, qui iam tunc in ipsis hominibus habitauerint, vel
 ad memorias eorum affectauerint ad omnem malitiæ suæ scenam, in ista æquè specie diuinitatem
 mentientes, eadēque industria⁵³⁸ etiam per beneficia fallentes medicinarum, & admonitionum,
 & prænuntiationum, quæ magis lædant iuuando, dum per ea quæ iuuant, ab inquisitione veræ diui-
 nitatis abducunt ex insinuatione falsæ. & utique non clausa vis est, nec sacrariorum circumscribitur
 terminis: vaga & peruolatrica, & interim libera est: Quo nemo dubitauerit domus quoque dæmonijs
 patere, nec tantum in adytis, sed in cubiculis homines imaginibus circumuenire. [⁵³⁹ Definimus
 enim à dæmonijs plurimum incuti somnia, etsi interdum vera & gratiosa, sed de qua industria dixi-
 mus, affectantia atque captantia; quanto magis vana & frustratoria, & turbida, & ludibriosa, & im-
 munda. Nec mirum si eorum sunt imagines, quorum & res.⁵⁴⁰ A Deo autem,⁵⁴¹ pollicito scilicet &
 gratiam Spiritus sancti in omnem carnem, & sicut prophetaturos, ita & somniaturos seruos suos & an-
 cillas suas, ea deputabuntur quæ ipsi gratiæ comparabuntur, si qua honesta, sancta, prophetica, reuela-
 toria, ædificatoria, vocatoria: quorum liberalitas soleat & in profanos destillare, imbres, etiam & so-
 les suos peræquante Deo iustis & iniustis. Siquidem & Nabuchodonosor diuinitus somniat: & maior
 penè vis hominum⁵⁴² ex visionibus Deum discit. Sicut ergo dignatio Dei & in ethnicos,⁵⁴³ ita & ten-
 tatio mali in sanctos, à quibus nec interdiu absistit, vt vel dormientibus obrepat quā potest, si vigilan-
 tibus non potest. Tertia species erunt somnia, quæ sibi met ipsa anima videtur inducere ex intentio-
 ne circumstantiarum. Porro quam non est ex arbitrio somniare (nam & Epicharmus ita sentit) quomo-
 do ipsa erit sibi causa alicuius visionis. Num ergo hæc species naturali formæ relinquenda est, ser-
 uans animæ etiam in ecstasi res suas perpeti? Ea autem quæ neque à Deo, neque à dæmonio, neque ab
 anima videbuntur accidere, & præter opinionem, & præter interpretationem, & præter enarrationem
 facultatis ipsi propriè ecstasi & rationi eius separabuntur. [⁵⁴⁴ Certiora & colatiora somniari affir-
 mant sub extimis noctibus, quasi iam emergente animarum vigore pro ducto sopore.⁵⁴⁵ Ex tempori-
 bus autem anni verno magis quieta est, quod dissoluat animas, & hyems quodammodo obduret,
 & autumnus tentator aliàs valetudinum succis pomorum vinosissimis diluat. Item ex ipsius quie-
 tis situ, si neq; resupina, neque dextero latere decumbat, neque conresupinatis internis, quasi resulis so-
 culis statio sensuum fluitet, aut compressu iecoris angina sit mentis. Sed hæc ingeniosè æstimari, po-
 tius quàm constanter probari putem, etsi Plato est qui ea æstimauit, & fortasse an casu procedant.
 Alioquin ex arbitrio erant somnia, si dirigi poterunt. Nam quod & de cibis distinguendis vel dero-
 gandis, nunc præsumptio. nunc superstitio disciplinam somnijs præscribit, examinanda est⁵⁴⁶ super-
 stitio, vt cum apud oracula incubaturis ieiunium indicitur, vt castimoniam inducat: præsumptio, vt
 cum Pythagorici ob hanc quoque speciem fabam respuunt, onerosum & inflatum pabulum.⁵⁴⁷ At-
 quin trina illa cum Daniele fraternitas legumine solo contenti, ne regis ferculis contaminarentur, præ-
 ter sapientiam reliquam somniorum præcipuè gratiam à Deo redemerunt & impetrandorum & dis-
 ferendorum. Ieiunijs autem nescio an ego solus plurimum ita somniem, vt me somniasse non sen-
 tiam. Nihil ergo sobrietas, inquis, ad hanc partem: immò tanto magis ad hanc, quantum & ad
 omnem; si & ad superstitionem, multo amplius ad religionem. Sic enim & dæmonia expostulant
 eam à suis somniatoribus, ad lenocinium scilicet diuinitatis, quia familiarem Dei norunt: quia & Da-
 niel rursus⁵⁴⁸ trium hebdomadam statione aruit victum. Sed vt Deum inliceret humiliationis officijs,
 non vt animæ somniaturæ sensum & sapientiam strueret, quasi non in ecstasi acturæ; ita non ad ecstasin
 submouendam sobrietas proficiet, sed ad ipsam ecstasin commendandam, vt in Deo fiat. [⁵⁴⁹ Infantes
 qui non putant somniare, cum omnia animæ pro modo ætatis expungantur in vita, animaduertant
 succussus & nutus, & renidētiæ eorum per quietem, vt ex re comprehendant motus animæ somniantis
 facile per carnis teneritatem erumpere in superficiem.⁵⁵⁰ Sed & quod Lybica gens Atlantes cæco
 somno noctem transigere dicuntur, animæ utique natura taxatur. Porro aut Herodoto fama menti-
 ta est, nonnunquam in Barbaros calumniosa, aut magna vis eiusmodi dæmonum in illo climate do-
 minatur. Si enim & Aristoteles heroem quendam Sardinia notat, incubatores fani sui visionibus pri-
 uantem, erit & hoc in dæmonum libidinibus tam auferre somnia quàm inferre, ⁵⁵¹ vt Neronis quoque
 feri somniatoris, ⁵⁵² & Thrasimedis insigne inde processerit. Sed & à Deo deducimus somnia. Quid
 ergo nec à Deo Atlantes somniarent, vel ⁵⁵³ quia nulla iam gens Dei extranea est, in omnem ter-
 ram

A ram & in terminos orbis Euangelio coruscante. Num ergo aut fama mentita est Aristoteli, aut dæmonum adhuc ratio est, dum ne aliqua natura credatur immunis somniorum? [⁵⁵⁴ Satis de speculo mortis, id est de somno, cum etiā de negotijs somni, id est de somnijs: nunc ad originē huius excessus, id est, ordinem mortis: quia nec ipsam sine quæstionibus, licet ⁵⁵⁵ finem omnium quæstionum. Publica totius generis humani sententia mortem naturæ debitum pronuntiamus. Hoc stipulata est Dei vox, hoc spondit omne quod nascitur, ut iam hinc non Epicuri stupor suffundatur, negantis debitum istud ad nos pertinere: ⁵⁵⁶ sed hæretici Magi Menandri Samaritani furor conspuatur, dicentis mortem ad suos nō modo non pertinere, verū nec peruenire. In hoc scilicet se à superna & arcana potestate legatum, ut immortales & incorruptibiles & statim resurrectionis compotes fiant qui baptismi eius induerint. Legimus quidem pleraque aquarum genera miranda. ⁵⁵⁷ Sed aut ebriosos reddit Lyncestarum vena vinosa, ⁵⁵⁸ aut lymphaticos efficit Colophonis scaturigo dæmonica, ⁵⁵⁹ aut Alexandro accidit Nonacris Arcadiæ venenata: ⁵⁶⁰ fuit & Iudææ lacus medicus ante Christum. ⁵⁶¹ Planè Stygias paludes poëta tradidit mortem diluentes. Sed & Thetis filium planxit. Quanquam si & Menander in Stygem mergit, moriendum erit nihilominus, ut ad Stygem venias. Apud inferos enim dicitur: Quanam & vbinam ista felicitas aquarum, quas nec Ioannes baptizator præministravit, nec Christus ipse discipulis demonstravit? ⁵⁶² Quod hoc Menandri balneum, Comicum credo, sed cur tam infrequens, tam occultum, quo paucissimi lauant? Suspectam enim faciam tantam raritatem securissimi atque tutissimi sacramenti, ⁵⁶³ apud quod nec pro Deo ipso mori lex est, cum contra omnes iam nationes ascendat in montem Domini, & in ædem Dei Iacob, mortem per martyrium quoque flagrantis, quā de Christo etiam suo exegit: nec Magiæ tantum dabit quisquam, ut eximat mortem, aut repastinet vitis modo vitam ætate renouata. Hoc enim ne Medæ quidem licuit in hominem, etsi licuit in veruecem. ⁵⁶⁴ Translatus est Enoch & Helias, nec mors eorum reperta est, dilata scilicet. ⁵⁶⁵ Ceterum morituri reseruantur, ut Antichristum sanguine suo extinguant. ⁵⁶⁶ Obijt & Ioannes, quem in adventum Domini remansurum frustra fuerat spes. Ferè enim hæreses ad nostra exempla profiliunt, inde sumentes præsidia quò pugnant: postremò compendium est, ubi sunt illi quos Menander ipse perfudit, quos in Stygem suam merisit? Apostoli perennes veniant, assistant; videat illos meus Thomas, audiat, contrectet, & credat. [⁵⁶⁷ Opus autem mortis in medio est, ⁵⁶⁸ discretio corporis animæque, sed quidam ad immortalitatem animæ, quam quidam non à Deo edocti infirmè tuentur, ita argumentationes emendicant, ut velint credi etiam post mortem quasdam animas adhærere corporibus. ⁵⁶⁹ Ad hoc hoc enim & Plato, etsi, quas vult animas ad cælum statim expedit, in Politia tamen cuiusdam insepulti cadauer opponit, longo tempore sine vlla labe, præ animæ scilicet indiuiduitate, seruatum. ⁵⁷⁰ Ad hoc & Democritus crementa vnguium, & comarum in sepulturis aliquanti temporis denotat. Porro & aëris qualitas corpori illi potuit tutela fuisse, quid si aridior aër, & solum salius? quid si & ipsius corporis substantia exsuccior? quid si & genus mortis antè iam corruptrices materias erogat? Vngues autem cum exordio neruorum sint, meritò neruis resolutione porrectis prouectiores, & quotidie deficiente carne expelli videntur. Comæ quoque alimenta de cerebro, quod aliquandiu durare præstat secreta munitio. Denique in viuentibus etiam pro cerebri vbertate, vel affluit capillago, vel deserit. Habes Medicos, si nec modicum quid animæ subsidere in corpore est decessurum quandoque & ipsum, cum totam corporis scenam tempus aboleuerit. Et hoc enim in opinione quorundam est: ⁵⁷¹ propterea nec ignibus funerandum aiunt, parcentes superfluo animæ. Alia est autem ratio pietatis istius, non reliquijs animæ adulatrix, sed crudelitatis etiam corporis nomine auersatrix, quod & ipsum homo non utique mereatur poenali exitu impendi. ⁵⁷² Ceterum anima indiuisibilis ut immortalis etiam mortem indiuisibilem exigit credi: non quasi immortalis, sed quasi indiuisibili animæ indiuisibiliter accidentem. Diuidetur autem & mors si & anima, superfluo scilicet animæ quandoque morituræ: ita portio mortis cum animæ portione remanebit. Nec ignoro aliquod esse vestigium opinionis istius. De meo dedici. Scio sceminam quandam vernaculam Ecclesiæ, forma & ætate integra functam: post vnicum & breue matrimonium, cum in pace dormisset, ⁵⁷³ & morante adhuc sepultura, interim oratione presbyteri componeretur, ad primum habitum orationis manus à lateribus dimotas in habitum supplicem conformasse, rursumque condita pace, situi suo reddidisse. ⁵⁷⁴ Est & alia relatio apud nostros, in cœmiterio corpus corpori iuxta collocando spatium recessu communicasse. Si & apud ethnecos tale quid traditur, utique Deus potestatis suæ signa proponit, suis in solatium, extraneis in testimonium. Magis enim credam in testimonium ex Deo factū, quā ex vllis animæ reliquijs: quæ si inessent, alia quoque membra mouissent, & si manus tantum, sed non in causam orationis: corpus etiam illud non modo fratri cessisset, verū & aliās mutatione situs ⁵⁷⁵ fibimet ipsi refrigerasset. Certè vnde sunt ista, ⁵⁷⁶ signis potius & ostentis deputanda, naturam facere non possunt: mors si semel tota est, non est; si quid animæ remanserit, vita est: non magis vitæ miscetur mors, quā dici nox. [⁵⁷⁷ Hoc igitur opus mortis, separationem carnis atque animæ, seposita quæstione fatorum & fortuitarum, bifariam distinxit humanus adfectus, in ordinariam & extraordinariam formam. Ordinariam quidem naturæ deputans placidæ cuiusque mortis: extraordinariam verò præter naturam iudicans, violenti cuiusque finis. Qui autem primordia hominis nouimus, au-

CA. LI.

Gen. 5.
4. Reg. 2.
Apocal. 11.
Ioan. 21.

CA. LI.

CA. LII.

Gen. 1.
173.

C. LIII.

C. LIII.

denter determinamus mortem non ex natura secutam hominem, sed ex culpa, ne ipsa quidem natura-
 li. Facile autem usurpari naturæ nomen in ea quæ videntur à natiuitate ex accidentia adhæsisse. Nam si
 homo in mortem directò institutus fuisset, tunc demum mors naturæ ascriberetur. Porro non in
 mortem institutum eum probat ipsa lex, conditionali comminatione suspendens,⁵⁷⁸ & arbitrio homi-
 nis addicens mortis euentum. Denique si non deliquisset, nequaquam obijisset. Ita non erat natura
 quod ex oblationis potestate accidit per voluntatem, non ex instituti auctoritate per necessitatem.
 Proinde etsi varij exitus mortis, vt est multimoda conditio causarum, nullum ita dicimus lenem, vt
 non vi agatur. Ipsa illa ratio operatrix mortis, simplex licet, vis est. quid enim? quæ tantam animæ &
 carnis societatem, tantam à conceptu concretionem fororum substantiarum diuellit ac dirimit.⁵⁷⁹
 Nam etsi præ gaudio quis spiritum exhalet, vt Chilon Spartanus, dum victorem Olympiæ filium am-
 plectitur;⁵⁸⁰ etsi præ gloria, vt Clidemus Atheniensis, dum ab histrionibus ob præstantiam auro coro-
 natur;⁵⁸¹ etsi per somnium, vt Plato;⁵⁸² etsi per risum, vt P. Crassus: multo violentior mors, quæ per alie-
 na grassatur, quæ animam per commoda expellit, quæ tunc mori adfert, cum iocundius viuere est in
 exultatione, in honore, in requie, in voluptate. Vis est & illa nauigijs, cum⁵⁸³ longè à Caphareis saxis,
 nullis depugnata turbinibus, nullis quassata decumanis, adulante flatu, labente cursu, lætante comi-
 tatu, intestino repente percussu, cum tota securitate desidunt: non secus naufragia sunt vitæ, etiam
 tranquillæ mortis euentus. nihilo refert integram abire corporis nauem, an dissipatam, dum animæ na-
 uigatio euertatur. [⁵⁸⁴ Sed quò deinde anima nuda & explosa deuertet, sine dubio prosequemur ex
 ordine: prius tamen quod est loci huius explebimus, ne quia varios exitus mortis ediximus, expectet
 quis à nobis rationes singulorum,⁵⁸⁵ Medicis potius relinquendas proprijs arbitris omnium lethaliū
 rerum siue causarum, & ipsarum corporalium conditionum. Planè ad immortalitatem animæ hic
 quoque protegendam in mentione mortis aliquid de eiusmodi exitu interstruam, in quo paulatim ad
 minutatim anima dilabitur: habitū enim sustinens defectionis, abducitur dum absumi videtur, & con-
 iecturam præstat interitus de excessus temperatura. Tota autem in corpore & ex corpore est ratio.
 nam quisquis ille exitus mortis, sine dubio aut materiarum, aut regionum, aut viarum vitalium euer-
 sio est: materiarum, vt fellis, vt sanguinis: regionum, vt cordis, vt iecoris: viarum, vt venarum, vt ar-
 teriarum. Dum igitur hæc ex propria quaque iniuriæ causa vastantur in corpore, adusque vlti-
 mam euerfionem, & recessionem vitalium, id est, naturalium finium, situum, officiorum, necessario
 & anima, dilabentibus paulatim instrumentis, & domicilijs, & spatijs suis; paulatim & ipsa migrare
 compulsa deducitur in diminutionis effigiem:⁵⁸⁶ non alio modo quàm quo & aurigam ipsum quoque de-
 fecisse præsumitur, cum vires equorum defatigatio denegauit, quantum de dispositione destituti ho-
 minis, non de passionis veritate. Perinde auriga corporis spiritus animalis deficientis vectaculi nomi-
 ne non suo deficit, opere decedens non vigore, actu languens non statu constantiam non substantiam
 decoquens, quia comparere cessat, non quia esse.⁵⁸⁷ Sic & rapida quæque mors, vt ceruicem messis se-
 mel tantam ianuam pandens, vt ruinæ vis semel omnia vitalia elidens, vt apoplexis interior ruina nul-
 lam animæ moram præstat, nec discessum eius in momenta diferuciat. At vbi longa mors, prout dese-
 ritur anima, ita & deserit: non tamen conciditur hac facie, sed extrahitur; & dum extrahitur, postre-
 mitatem suam partem videri facit. Non omnis autem pars statim & abscissa est, quia postera est: nec
 quia exigua est, statim & ipsa peritura est. Sequitur seriem suus finis, & mediocritas trahitur ad summa,
 & reliquæ vniuersati coherentes expectantur ab illa, non derelinquuntur, atque ita ausim dicere totius
 vltimum totum est: quia licet minus atque posterius sit, ipsius est.⁵⁸⁸ Hinc denique euenit, sæpè ani-
 mā in ipso diuortio potius agitari, sollicitiore obtutu, extraordinaria loquacitate, dum ex maiore sug-
 gestu, iam in libero constituta, per superfluum quod adhuc cunctatur in corpore, enunciat, quæ vi-
 det, quæ audit, quæ incipit nosse.⁵⁸⁹ Si enim corpus istud Platonica sententia carcer, ceterum Apo-
 stolica Dei templum cum in Christo: sed interim animam conseperto suo obstruit, & obscurat, & con-
 cretione carnis infæcat. Vnde illi, velut per corneum specular, obsoletior lux rerum est. Proculdubio
 cum vi mortis exprimitur de concretione carnis, & ipsa expressione colatur, certè de oppanso corpo-
 ris erumpit in apertum ad meram & puram & suam lucem, statim semetipsam in expeditione substan-
 tiæ recognoscit, & in diuinitatem ipsa libertate respiscit, vt de somno emergens ab imaginibus ad ve-
 ritates: tunc & enuntiat quæ videt, tunc exultat aut trepidat,⁵⁹⁰ prout paraturam deuesforij sui sentit,
 de ipsius statim angeli facie,⁵⁹¹ euocatoris animarum, Mercurij poetarum. [⁵⁹² Quò igitur de-
 ducetur anima, iam hinc reddimus.⁵⁹³ Omnes ferè Philosophi, qui immortalitatem animæ, quali-
 ter volunt, tantum vindicant, Pythagoras, vt Empedocles, vt Plato,⁵⁹⁴ quique aliquod illi tem-
 pus indulgent, ab excessu vsque in conflagrationem vniuersitatis, vt Stoici, suas solas, id est sapien-
 tum animas, in supernis mansionibus collocant.⁵⁹⁵ Plato quidem non temerè Philosophorum ani-
 mabus hoc præstat, sed eorum qui Philosophiam scilicet exornauerint amore puerorum. Adeò etiam
 inter Philosophos magnum habet priuilegium impuritas: itaque apud illum in ætherem sublimantur
 animæ sapientes: ⁵⁹⁷ apud Arium, in aërem; ⁵⁹⁸ apud Stoicos, sub lunam. Quos quidem mi-
 nor, quòd imprudentes animas circa terram prosternant, cum illas à sapientibus multo superio-
 ribus erudiri adfirment. Vbi erit Scholæ regio in tanta distantia deuesforiorum? qua ratione di-
 scipulæ

A scipula ad magistras conuentabunt, tanto discrimine inuicem absentes? quis autem illis postumæ eruditionis usus ac fructus, iam iam conflagratione perituris? Reliquas animas ad inferos deiiciunt.⁵⁹⁹ Hos Plato velut gremium terræ describit in Phædone, quò omnes labe mundialium sordium confluendo, & ibidem desidendo exhalent, & quasi cœno immunditiarum suarum crassorem haustum & priuatum illic aërem stipent. [⁶⁰⁰ Nobis inferi, non nuda cauositas, nec subdualis aliqua mundi sentina creduntur: ⁶⁰¹ sed in fossa terræ & in alto vastitas, & in ipsis visceribus eius abstrusa profunditas. ⁶⁰² Siquidem Christum in corde terræ triduum mortis legimus expunctum, id est in recessu intimo, & interno, & in ipsa terra operto, & intra ipsam cauato, & inferioribus adhuc abyssis superstructo. Quòd si Christus Deus, quia & homo, mortuus secundum scripturas, & sepultus secundum eandem, hic quoque legi satisfecit, ⁶⁰³ forma humanæ mortis apud inferos fructus, ⁶⁰⁴ nec antè ascendit in sublimiora cœlorum, quàm descendit in inferiora terrarum, vt illic Patriarchas, & Prophetas composes sui faceret: ⁶⁰⁵ habes, & regionem inferum subterraneam credere, & illos cubitos pellere, qui satis superbè non putent animas fidelium inferis dignas: serui super magistrum, ⁶⁰⁶ aspernati si fortè in Abrahamæ sinu, expectandæ resurrectionis solatium carpere. ⁶⁰⁷ Sed in hoc, inquit, Christus inferos adiit, ne nos adiremus. Ceterum quod discrimen ethnicorum & Christianorum, si carcer mortuis idem? ⁶⁰⁸ quomodo ergo anima exhalabit in cœlum, Christo illic adhuc sedente ad dexteram patris, ⁶⁰⁹ nondum Dei iussu per tubam archangeli audito, nondum illis quos Domini aduentus in seculo inuenerit obuiam ei raptis in aërem, cum his qui mortui in Christo primi resurgent? Nulli patet cœlum terræ adhuc salua, ne dixerim clausa. Cum transactione enim mundi reserabuntur regna cœlorum. Sed in æthere dormitio nostra, cum pueris Platonis: aut in aëre, cum Ariotaur circa lunam, cum Endymionibus Stoicorum. ⁶¹⁰ Immò, inquit, in paradiso, quò iam tunc & Patriarchæ & Prophetæ appendices Dominicæ resurrectionis, ab inferis migrauerint. ⁶¹¹ Et, quomodo Ioanni in spiritu, paradisi regio reuelata, quæ subijcitur, altari, nullas alias animas apud se præter martyrum ostendit? ⁶¹² Quomodo Perpetua fortissima martyr sub die passionis in reuelatione paradisi, solos illic commartyres suos vidit; nisi quia nullis romphæa paradisi ianitrix cædit, nisi qui in Christo decesserint? ⁶¹³ Non in Adam noua mors pro Deo, & extraordinaria pro Christo, alio & priuato excipitur hospitio? Agnosce itaque differentiam ethnici & fidelis in morte, si pro Deo occumbas vt Paracletus monet, non in mollibus febribus & in lectulis, sed in martyrijs: si crucem tuam tollas, & sequaris Dominum, vt ipse præcepit. Tota paradisi clauis tuus sanguis est. Habes etiam de paradiso à nobis libellum, quò constituimus omnem animam apud inferos sequestrari in diem Domini. [⁶¹⁴ Occurrit disceptatio, an hoc ab excessu statim fiat, an quasdam animas aliqua ratio detineat hic interim, an etiam receptas liceat postea ab inferis ex arbitrio vel ex imperio interuenire: nec harum enim opinionum suasoriae desunt. ⁶¹⁵ Creditum est insepultos non antè ad inferos redigi quam iusta perceperint, secundum Homericum Patroclum, funus in somnis de Achille flagitantem, quòd non aliàs adire portas inferum posset, arcentibus eum longè animabus sepultorū. Nouimus autem præter poëtica iura, pietatis quoque Homericæ industriam. Tanto magis enim curam sepulturæ collocauit, quāto etiam moram eius iniuriosam animabus incusauit; simul & ne quis defunctum domi detinens ipse amplius cum illo maceretur enormitate solatij dolore nutriti. Ita quærelas animæ insepultæ ad vtrumque confinxit, vt instantia funeris & honor corporum seruetur, & mœror adfectuum temperetur. Ceterum quā vanum vt anima corporis iusta sustineat, quasi aliquid ex illis ad inferos auehat? Multo vanius si iniuria deputabitur animæ, cessatio sepulturæ, quā pro gratia deberet amplecti. Vtrique enim tardius ad inferos abstrahi malet, quæ nec mori voluit. Amabit impium hæredem, per quem adhuc pascitur luce: aut si qua pro certo iniuria est tardius sub terram detrudi, titulus autem iniuriæ cessatio est sepulturæ, per quā iniquum eam iniuria adfici, cui non imputabitur cessatio sepulturæ, ad proximos scilicet pertinens. ⁶¹⁶ Aiunt & immatura morte præuentas conque vagari ⁶¹⁷ isthic, ⁶¹⁸ donec reliquatio compleatur ætatis, qua cum peruixissent, si non intempestiuè obijissent. Porro aut constituta sunt tempora vnicuique, ⁶¹⁹ & constituta præripi posse non credam. Aut si constituta sunt quidem, Deitamen voluntate vel aliqua potestate mutilantur: frustrà mutilantur, si iam impleri sustinent. Aut si non sunt constituta, nulla erit reliquatio temporum non constitutorum. Adhuc addam: Ecce obiit (verbi gratia) infans sub vberum fontibus, putat nunc puer inuestis, puta vesticeps, ⁶²⁰ qui tamen octoginta annos victurus fuisset, hos præreptos, vt anima eius hic post mortem transigat, quale est? Ætatem enim non potest capere sine corpore, quia per corpora operantur ætates. ⁶²¹ Nostri autem illud quoque recogitent, corpora eadem recepturas in resurrectione animas, in quibus decesserunt. Iidem ergo sperabuntur & corporum moduli, & eadem ætates quæ corporum modos faciunt. Quo ergo pacto potest infantis anima hic transigere prærepta tempora, vt octogenaria resurgat in corpore mensis vnus? Aut si hic necesse erit ea tempora impleri quæ fuerant destinata, num & ordinem vitæ, quem sortita sunt tempora pariter cum illis hic destinatum, pariter hic anima decurret, vt & studeat ⁶²² ab infantia pueritiæ delegata & militet ab adolescentia iuuenta excitata, & censeat à iuuenta senectæ ponderata, & scenus exprimat, & agrum vrgeat, nauiget, litiget, nubat, laboreat, ægritudines obeat: & quacumque illam

CA. LV.

Matth. 12.

Ephes. 4.

Matth. 12.

Matth. 10.

CA. LVI.

cum temporibus manebant tristitia ac lœta? Sed hæc sine corpore quomodo transigentur? vita sine vi-
 ra. Sed vacua erunt tempora solo decursu adimplenda. Quid ergo prohibet apud inferos ea impleri,
 ubi perinde nullus est usus illorum? Ita dicimus omnem animam quaqua ætate decesserit, in ea stare ad
 eum diem, usque quo perfectum illud repromittitur ad angelicæ plenitudinis mensuram tempera-
 tum. ⁶²³ Proinde extorres inferum habebuntur, quas vi ereptas arbitrantur, præcipue per atrocitates
 suppliciorum, crucis dico, & securis, & gladij, & feræ. Nec isti porò exitus violenti, quos iustitia de-
 cernit violentiæ vindex. Et ideò, inquires, scelestæ quæque animæ inferis exulant. Alterum ergo con-
 stituas compello, aut bonos inferos, aut malos. Si malos, placet: & iam præcipitari illuc animæ pessimæ
 debent. Si bonos; cur idem animas immaturas, & innuptas, pro conditione ætatis puras, & innocuas
 interim, dignas inferis non iudicas? [⁶²⁴ Aut optimum est hic retineri, ⁶²⁵ secundum ahoros: aut
 pessimum, secundum biæothanatos, ut ipsis iam vocabulis utar, quibus auctrix opinionum istarum
⁶²⁶ Magica sonat, ⁶²⁷ Hostanes, ⁶²⁸ & Typhon, ⁶²⁹ & Dardanus, & ⁶³⁰ Damigeron, ⁶³¹ & Necta-
 bis, ⁶³² & Berenice. ⁶³³ publica iam litteratura est, quæ animas etiam iusta ætate sopitas, etiam proba
 morte disiunctas, etiam præopta humatione dispunctas, euocaturam se ab inferum incolatu pollicetur.
 Quid ergo dicemus Magiam? quod omnes penè, fallaciam. sed ratio fallaciæ solos non fugit Christia-
 nos, qui spiritalia nequitia, non quidem socia conscientia, sed inimica scientia nouimus, nec inuita-
 toria operatione, sed expugnatoria dominatione tractamus multiformem luem mentis humanæ, to-
 tius erroris artificem, salutis pariter animæque vastatorem. Sic etiam Magiæ, secundæ scilicet Idolo-
 latriæ, in qua se demones perinde mortuos fingunt, quemadmodum in illa deos, quidni? cum & dij mor-
 tui. Itaq; inuocantur quidē ahoi & biæothanati sub illo fidei argumento, quod credibile videatur eas
 potissimum animas ad vim & iniuriā facere, quas per vim & iniuriā seuus & immaturus finis extorsit,
 quasi ad vicem offensæ: sed demones operantur sub obtentu earum: & hi vel maximè, qui in ipsis tunc
 fuerunt cum adiuuerent, quique illas in huiusmodi impegnerant exitus. ⁶³⁴ Nam & suggestimus nullum
 penè hominem carere dæmonio: & pluribus notum est dæmoniorum quoque opera & immaturas
 & atroces effici mortes, quas incurfibus deputant. Hanc quoque fallaciam spiritus nequam sub perso-
 nis defunctorum delitescens, nisi fallor, etiam rebus probamus, ⁶³⁵ quum in exorcismis interdum
 aliquem se ex parētibus hominem sui affirmat, interdum gladiatorem vel bestiariū, sicut & alibi Deum,
 nihil magis curans, quàm hoc ipsum excludere quod prædicamus, ne facilè credamus animas vniuer-
 sas ad inferos redigi, ut & iudicij & resurrectionis fidem turbent. Et tamen ille dæmon postquam
 circumstantes circumuenire tentauit, instantia diuinæ gratiæ victus, id quod in vero est inuitus confite-
 tur. Sic & in illa alia specie Magiæ, quæ iam quiescentes animas euellere ab inferis creditur, & con-
 spectui exhibere, non alia fallaciæ vis est: operatior planè, quia & phantasma præstat, quia & corpus
 adfingitur: nec magnum illi exteriores oculos circumscribere, cui interiorem mentis aciem excæcare
 perfacile est. ⁶³⁶ Corpora deniq; videbantur Pharaoni & Ægyptijs Magicarum virgarum dracones:
 sed Moysi veritas mendacium deuorauit. Multa utiq; & aduersus Apostolos ⁶³⁷ Simon dedit, & Elimas
 Magi: sed plaga cæcitatatis de præstigijs non fuit. quid noui, æmulatio veritatis à spiritu immundo? Ec-
 ce hodie eiusdem Simonis hæreticos tanta præsumptio artis extollit, ut etiam prophetarum animas
 ab inferis mouere se spondeant. Et credo quia mendacio possunt: ⁶³⁸ nec enim pythonico tunc spi-
 ritui minus licuit animam Samuelis effingere, post Deum mortuos consulente Saule. Absit alioquin
 ut animam cuiuslibet sancti, nedum Prophetæ, à dæmonio credamus extractam, edocti quod ipse
 Satan transfigureretur in angelum lucis, nedum in hominem lucis, etiam Deum se adseueraturus, si-
 gnæque portentosiora aditurus, ad euertendos, si fieri possit, electos. Dubitauit si fortè tunc Pro-
 phetam se Dei asseuerare, & utique Sauli, in quo iam ipse morabatur: ne putes alium fuisse qui phan-
 tasma administrabat, alium qui commendabat, sed eundem spiritum & in pseudoprophetide, & in
 apostata facilè mentiri, quod fecerat credi, per quem Saulis thesaurus illic erat, ubi & cor ipsius, ubi
 scilicet Deus non erat. Et ideò per quem visurum se credidit, vidit: quia per quem vidit, & credi-
 dit. Si & de nocturnis imaginibus opponitur, sæpè non frustrari mortuos viuos: nam & ⁶³⁹ Nafam-
 monas propria oracula apud parentū sepulchra mansitudo captare, ut Heraclides scribit, ⁶⁴⁰ vel Nym-
 phodorus, vel Herodotus: ⁶⁴¹ & Celtas apud virorum fortium busta eadem de causa abnoctare, ⁶⁴²
 ut Nicander adfirmat: non magis mortuos verè patimur in somnis quàm viuos, sed eadem ratione
 mortuos quæ & viuos. At somnia quæ videntur vera sunt. Non enim quia videntur vera sunt, sed
 quia adimplentur. Fides somniorum de effectu, non de conspectu renuntiatur ⁶⁴³ Nulli autem animæ
 omnino inferos patere, satis Dominus in argumento illo pauperis requiescentis & diuitis ingemi-
 scentis ex persona Abrahamæ sanxit, non posse relegari renuntiatorem dispositionis infernæ: quod vel
 tunc licere potuisset, ut Moyse & Prophetis crederetur. Sed etsi quasdam reuocauit in corpora Dei
 virtus, in documenta iuris sui, non idcirco communicabitur fidei, & audaciæ Magorum, & fal-
 laciæ somniorum, & licentiæ poetarum. Atquin in resurrectionis exemplis, cum Dei virtus, siue per
 Prophetas, siue per Christum, siue per Apostolos in corpora animas repræsentat, solida & contre-
 stabili, & satiata veritate, præiudicatum est hanc esse formam veritatis, ut omnem mortuorum
 exhibitionem incorporalem præstigijs iudices. [⁶⁴⁴ Omnes ergo animæ penes inferos, inquis.
 Velis

C. LVII.

Exod. 7.

Act. 13.

1. Reg. 28.

2. Cor. 11.

2. Thes. 2.

Matth. 24.

1. Reg. 28.

Matth. 5.

C. LVIII

Velis ac nolis & supplicia iam illic & refrigeria, habes pauperem & diuitem : & quia distuli nescio quid ad hanc partem, iam opportunè in clausulam reddam. ⁶⁴⁵ Cur enim non putes animam & puniri & foueri in inferis interim sub expectatione vtriusque iudicii in quadam usurpatione & candida eius? quia saluum debet esse, inquis, in iudicio diuino negotium suum sine vlla praelibatione sententiae : tum quia & carnis operienda est restitutio, vt consortis operarum atque mercedum. Quid ergo fiet in tempore isto? dormiemus? At enim animae nec in viuentibus dormiunt: corporum enim est somnus, quorum & ipsa mors cum speculo suo somno, aut nihil vis agi illic, quò vniuersa humanitas trahitur, quò spes omnis sequestratur. Delibari putas iudicium, an incipi? praecipitari, an praeministrari? Iam verò quàm iniquissimum etiam apud inferos, si & nocentibus adhuc illic benè est, & innocentibus nondum. Quid amplius vis esse post mortem, confusa spe & incerta expectatione ludentem, an vitae recensum iam & ordinationem iudicii inhorrentem? semper autem expectat anima corpus, vt doleat aut gaudeat? nonne & de suo sufficit sibi ad vtrumque titulum passionis, ⁶⁴⁶ quotiens illaeso corpore anima sola torquetur bile, ira, tædio plerumque nec sibi noto, quotiens item corpore adfecto furtium sibi anima gaudium exquirat, & à corporis importuna tunc societate secedit? Mentior si non de ipsis cruciatibus corporis & gloriari & gaudere sola consuevit. ⁶⁴⁷ Respice ad Mutij animam, cum dexteram suam ignibus soluit. Respice ad Zenonis, cum illam Dionysij tormenta praetereunt. Morsus ferarum ornamenta sunt iuuentutis, ⁶⁴⁹ vt in Cyro vrsi cicatrices. Adeò nouit & apud inferos Anima & dolere & gaudere sine carne, quia & in carne illaesa si velit dolet, & laesa si velit gaudet. Hoc si ex arbitrio suo in vita, quanto magis ex iudicio Dei post mortem? ⁶⁵⁰ Sed nec omnia opera cum carnis ministerio Anima partitur; nam & solos cogitatus & nudas voluntates censura diuina persequitur: Qui viderit ad concupiscendum, iam adulterauit in corde. Ergo propter hoc congruentissimum est animam, licet non exspectata carne, puniri, quod non sociata carne commisit. Sic & ob cogitatus pios & beneuolos, in quibus carne non eguit, sine carne recreabitur. Quid nunc, si & in carnalibus prior est, quæ concipit, quæ disponit, quæ mandat, quæ impellit? Et si quando inuita, prior tamen tractat, quod per corpus actura est; numquam denique conscientia posterior erit facto; ita huic quoque ordini competit etiam priorem pensare mercedes, cui priori debeantur. ⁶⁵¹ In summa, quum carcerem illum, quod Euangelium demonstrat, inferos intelligimus, & nouissimum quadrantem, modicum quoque delictum mora resurrectionis illic luendum interpretamur; nemo dubitabit animam aliquid pensare penes inferos salua resurrectionis plenitudine, per carnem quoque. ⁶⁵² Hoc etiam Paracletus frequentissimè commendauit, si quis sermones eius ex agnitione promissorum charismatum admiserit. Ad omnem, vt arbitror, humanam super anima opinionem ex doctrina fidei congressi, iustæ dumtaxat ac necessariae curiositatis satisfaciemus; Enormi autem & otiosæ tantum deerit discere, quantum libuerit inquirere.

Matth. 5.

Matth. 5.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN LIBRVM DE ANIMA.

1. DE ANIMA.] Animæ definitionem habes infra c. 22. & unde dicatur, cap. 25. Multa etiam hoc libro latius tractantur, quæ supra adigit Tom. 1. lib. de Testimon. Anima, aduers. Idola. De Anima verò iam ante Tertullianum etiam scripsit (Hieronymo teste Catal. Script. Eccles.) B. Iustinus Martyr; aliquid etiam de eadem re tractant B. Jrenæus, Clemens denique Alexandrinus locis infra citatis, quos imitatus est Tertullianus. Post eum plures de eadem scripserunt, & imprimis eum imitatur non vno in loco Lactantius, peculiariter verò lib. de Opificio Dei, cap. 15. 16. 17. 18. & 19. & lib. 7. diuin. Institut. à cap. 8. vsque ad 23. Scripsit etiam complures huius argumenti libros B. Augustin. Contra Paganos quidem, De immortalitate Animæ, Contra Manicheos, de quantitate Animæ, de duabus Animabus, & lib. 83. qu. Vtrum Anima à seipsa sit, quæst. 1. Quæ proprie inanimante Anima dicitur, quæst. 7. Vtrum per se Anima moueatur, quæst. 8. Quemadmodum virtutes Animæ à Cicerone diuise ac definitæ sint, quæst. 31. Aduersus Pelagianos, de Anima & eius origine, lib. 4. & Epistolam ad Optatum 55. Denique Epistol. 28. ad B. Hieronym. Eodem pertinent Epistol. B. Hieronym. ad eundem, ac Epistol. ad Marcellinum & Anapsychiam, de origine Animæ; & ab aliquo eorum successore, fortassis Orosio, sub vtriusque persona aditus Dialogus de origine Animæ, qui exstat Tom. 4. operum B. Hieronymi. Qui omnes ad intellectum huius libri faciunt, vtriusque quoque contra Metempsychosin scribit idem B. Augustin. lib. 12.

de Trinitate, cap. 15. & quæ de Anima, incorporea, contra ipsum Tertullianum, lib. 10. de Gen. ad litter. Verissimiliorem autem, quæ etiam hodie in scholis maximè obtinet, de Anima sententiam, sic explicat Auctor, quisquis est, libri Ecclesiasticorum dogmatum, qui reperitur Tom. 4. operum B. Augustini. Credimus (inquit) Animas hominum non esse ab initio inter ceteras intellectuales naturas simul creatas (sicut Origenes fingit) neque cum corporibus per coitum seminari (sicut Luciferiani, & Cyrillus, & aliqui Latinorum presumptores, inter quos etiam hic Tertullianus, adfirmant) sed dicimus, creationem Animæ solum Creatorem omnium nosse, & corpus tantum per coniugij copulam seminari, ac formato iam corpore Animam creari & infundi. Quibus addit Auctor libri de spiritu & Anima, inter Opera Augustini. Tom. 3. (iuxta quosdam Hugo de S. Victore) cap. 48. Nec duas esse Animas in vno corpore, sicut multi scribunt, vnam animalem, alteram spiritualem, sed vnā eandemque habentem in se libertatem arbitrij. Ceterum, vt manifestum fiat contra quos Liber ab Auctore conscriptus sit, Titulo addidimus: ADVERSVS PHILOSOPHOS ET HÆRETICOS.

CAP. I.

2. DE SOLO CENSU ANIMÆ CONGRESSVS HERMOGENI, &c.] Caput hoc primum inscriptissimus: Quòd de immortalitate Animæ non à Socrate, sed à Deo discendū sit. Atqui de Libro Auctoris de censu Animæ